

De epæærvæ weerelt

Historische evocatie

*Een eigenzinnige kijk
op het leven van
Pieter Bruegel de Oude
in 11 taferelen*

door ©Luc van Balberghe

Opvoeringsvergunning en auteursrechten
uitsluitend te regelen via
luc.van.balberghe@telenet.be

Beste toneelvrienden,

Fijn dat je deze toneelbrochure wilt lezen. Wellicht ontdek je een nieuw, gepast stuk dat je graag zult regisseren, spelen,...

Wat doe je dan?

Je vraagt een **opvoeringsvergunning** aan de auteur via zijn e-mailadres: luc.van.balberghe@telenet.be .

Bij de aanvraag geef je tegelijk volgende informatie:

- voorziene data van de voorstellingen
- naam/adres en maximum capaciteit van de zaal
- naam van de toneelvereniging
- naam van de regisseur

Indien hetzelfde stuk niet rond dezelfde tijd in die omgeving door een ander gezelschap gespeeld wordt, krijg je normaal gezien onmiddellijk een opvoeringsvergunning. Is dat wel het geval, heeft de eerste aanvrager een vetorecht en moet je in het slechtste geval een jaartje wachten.

Samen met de opvoeringsvergunning krijg je ook het bedrag van de verschuldigde **auteursrechten** voor de tekst meegedeeld. Dit bedrag dient dan uiterlijk 3 weken voor de première gestort te worden op de rekening van de auteur. Geen enkele organisatie is gemachtigd om in naam van de auteur auteursrechten te innen. Gezien de rechtstreekse contacten tussen toneelkring en auteur zullen de auteursrechten altijd lager zijn dan via een inningsorganisme.

Omdat een toneelstuk een levend iets is, wordt door de auteur nog geregeld gesleuteld aan bestaande teksten. Een toneelbrochure geeft daarom een vrij goed beeld van het stuk, maar als je beslist hebt om het op te voeren, **vraag daarna ook steeds de laatste versie** aan. De bezetting blijft meestal onveranderd, maar de speelduur kan iets langer zijn, sommige situaties of uitspraken geactualiseerd of de karakters iets meer uitgediept.

Een elektronische leesbrochure kan je **gratis aanvragen** bij de auteur. Voor de opvoering moeten geen boekjes aangekocht worden. De opvoeringsvergunning impliceert tegelijk het recht om zoveel prints te maken als er nodig zijn voor de acteurs/actrices, regisseur, souffleur en technische ploeg.

Veel leesgenot!

Enkele getuigenissen:

“Ik heb ‘de verkeerde weerelt’ gelezen. Als ik een hoed op had, dan deed ik hem nu voor je af. Ik heb in deze brochure een literair pareltje ontdekt van hoog niveau. Een uitdaging voor de betere amateurgroepen. Een goede regisseur met goede spelers kan er iets moois van maken. Dit stuk mag echt niet verkracht worden en ontaarden in een platte boerenklucht, want dat zou spijtig zijn.”

– Eddy Giraerts, theatergroep EDJA, Zutendaal”.

*

“Een welgemeende proficiat met “De Verkeerde Wereld”. Niet tegenstaande alles zich afspeelt in de tijd van Brueghel is het stuk, mijns inziens, een weerspiegeling van het heden. Want toestanden uit het verleden komen nog steeds voor, weliswaar in een “gecultiveerde” vorm. De 11 taferelen van de verkeerde wereld lenen zich inderdaad om in open lucht gebracht te worden (eventueel als theaterwandeling/massaspektakel). Hopelijk kunnen de toneelkringen zich hiervoor geroepen voelen. (aan ons regisseurs om hiervan werk te maken.)”

– Fernand Coremans, regisseur, Tielt.

*

“Net uitgelezen. Het leest als een boterham met veel boter en glijdt als het ware naar binnen. Je wordt benieuwd naar wat volgt. Ik ben er weg en ‘stil’ van. Proficiat. Blijven schrijven alsjeblief. (...) Dit stuk heeft heel veel raakpunten met alle politieke ideeën, maar bewijst de brug van verschillen die ons zo uit elkaar halen. Het is in alle tijden van toepassing en niet eens noodzakelijk met het geloof, maar ook - en voornamelijk - met het eigenbelang.”

– Jef Schrooten, Aloude Rederijderskamer De Violieren, Antwerpen”

*

“Een spectaculair stuk vol knipogen naar vandaag, voor grote groepen met grote ambities.”

- Kristel Soekias, Open Doek repertoireadvies, Antwerpen

Over dit stuk

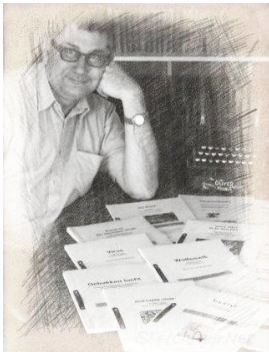
De 16de eeuw. Het hertogdom Brabant strekt zich uit van Brussel over Leuven naar Antwerpen tot Breda en 's Hertogenbosch. Er heerst welvaart en de bevolking geniet met volle teugen van het leven. De Spaanse overheersing stoort hen nog niet in hun vreugde. De Rooms-katholieke kerk overdrijft echter haar eigenbelang en heerst over de maatschappij. Hervormers zoals Luther en Calvijn vormen daarvoor een bedreiging. De reactie is hard en mondt uit in de niets ontziende inquisitie.

In dit klimaat en tegen deze achtergrond is geen plaats meer voor vrij sprekers, zelfs niet voor kunstenaars. Jeroen Bosch schildert bizarre dromen, vol symboliek, zonder zich echt uit te spreken. In Antwerpen werkt de revolutionaire Pieter Bruegel (de Oude). Hij schildert ogenschijnlijk lieflijke boerentaferelen, maar in werkelijkheid verbergen ze een onverbiddelijke aanklacht.

Humor en symboliek zijn ook vandaag nog de wapens van de nar, waar geen tiran tegen opgewassen is.

Enige gelijkenis met de 21ste eeuw is daarom niet geheel toevallig...

Luc van Balberghe

Personages *(in volgorde van verschijnen)*

- **De herder:** een symbolische figuur die doorheen het verhaal en het decor dwaalt. Hij draagt een lange mantel, een schaap in de hals met de poten over zijn schouders, een tak als gaanstok die bijna dubbel zo lang is als hijzelf.
- **Emma van Son:** de moeder van Pieter Bruegel I
- **De dorpspastoor** van Breughel-onder-Son
- **Johannes Calvijn**
- **Griet:** ong. 18 jaar oud, dienstmeisje, later de minnares van Pieter Bruegel. Assertief, manipulatief. Bevriend met Jo en Nel.
- **Jo:** ongeveer 18 jaar oud, dienstmeisje, redelijk naïef, bevriend met Griet en Nel.
- **Nel:** ongeveer 18 jaar oud, dienstmeisje, bevriend met Griet en Jo.
- **Kamenier** aan het Spaanse hof (*edelfigurant*)
- **Antoine Perrenot de Granvelle:** Staatsman in dienst van de Habsburgers. In Tafereel IV is hij 33 jaar en gekleed als priester in zwarte soutane. In Tafereel IX is hij 47 jaar en draagt de kleren van de aartsbisschop van Mechelen.
- **De secretaris van keizer Karel V**
- **Jerom De Cock:** ong. 50 jaar. Uitgever van prenten en landkaarten, werkgever van Pieter Bruegel
- **Pieter Bruegel:** kunstschilder, lang en mager, zijn haren en onverzorgde baard zijn koperrood.
In Tafereel VI is hij 27 jaar oud
In Tafereel IIX is hij 35 jaar oud
In Tafereel IX is hij 36 jaar oud
In Tafereel X is hij 41 jaar oud.
- **Klosken** en **Lamme**, twee herbergvrienden van Pieter Bruegel
- **Claude de Roissy**, bijgenaamd Dorizi, kunsthandelaar uit Mechelen
- **Maria Verhulst**, weduwe van Peter Coecke van Aalst en moeder van Maeyken
- **Maeyken:** 18 jaar, dochter van Maria Verhulst, echtgenote van Pieter Bruegel

De personages kunnen gemakkelijk verdeeld worden als dubbelrollen over minder acteurs/actrices dan er personages zijn.

Locatie en decor

De tijd en de locatie staan telkens bij het begin van elk tafereel aangegeven. Er is ook een apart overzicht dat eventueel in het programmaboekje kan worden gepubliceerd als leidraad voor het publiek.

Het podium is leeg of bevat enkele nietszeggende zetstukken. Hiermee, maar vooral door de juiste belichting, worden zowel een boerenerf, een stadspleintje, een kasteelzaal, een volkse herberg, een schildersatelier als een slaapkamer in een herenwoning gesuggereerd.

Uiteraard kan er ook van projectie gebruik worden gemaakt.

Voor de regisseur

Eventuele regietips zijn bedoeld om de regisseur te inspireren. Uiteraard moet hij/zij er in het geheel geen rekening mee houden en mag zich gerust door de eigen creativiteit laten leiden.

Het schrappen of wijzigen van tekst gebeurt wel steeds in samenspraak met de auteur.

Overzicht van de taferelen ten behoeve van regisseur en het publiek

1ste tafereel

Op bijna elk schilderij van Pieter Bruegel staat een herder afgebeeld. Hij is het zinnebeeld van de zuiverheid, de eerlijkheid, de oprechtheid. Kortom, de tegenhanger van de bedriegende, egoïstische, slempende sukkels.

2de tafereel

Het is 1538. Ergens in de gemeente Breughel-onder-Son nabij Breda. De ouders van de 10-jarige Pieter Bruegel staan op het punt te verhuizen naar de stad, waar vader afspanning en brouwerij De Ster van een oom heeft overgenomen.

3de tafereel

Het is 1550. De 2de reformatiegolf trekt zich in Europa op gang. Johannes Calvijn houdt een donderpreek.

4de tafereel

Het is 1550. Op een pleintje in Antwerpen spelen enkele kinderen. Drie dienstmeisjes bespreken op hun vrije dag de 'zaken des levens'.

5de tafereel

Het is 1551. In Madrid wacht de secretaris van keizer Karel op eerwaarde heer Antoine Perrenot de Granvelle, die hij ontboden heeft.

6de tafereel

Het is 1555. Pieter Bruegel komt terug van zijn Italiëreis en wordt met zijn schetsen door zijn werkgever Jeroom De Cock ontvangen.

7de tafereel

Het is de feestdag van een patroonheilige, en dus Vlaamse kermis. In herberg De Verkeerde Weerelt in Antwerpen houden mannen en vrouwen een drinkgelag.

8ste tafereel

Het is 1563. In De Grooten Roosenboom aan de Kathelijnestraat 22 te Mechelen, heeft de weduwe Coecke-Verhulst haar kunsthandel (Later krijgt dit huis de naam Vliegend Peerd). Ook kunsthandelaar Claude de Roissy, bijgenaamd Dorizi, drijft een grote kunsthandel in deze straat.

9de tafereel

Het is 1563. Pieter Bruegel trouwt met Maeyken Coecke.

10de tafereel

Het is 1564. Pieter Bruegel is aan het werk in zijn atelier aan de Hoogstraat 132 te Brussel

11de tafereel

Het is 5 september 1569. Brussel, Hoogstraat 132: Pieter Bruegel is stervende. Of... toch niet?

EERSTE TAFEREEL

(De herder dwaalt over de scène. Hij loopt achter zijn kudde, die eventueel niet zichtbaar is. Zijn gang is traag, zijn blik bedachtzaam. Hij neemt zijn tijd om te leven, zelfs als er in dat leven niets gebeurt. Hem aanschouwen, werkt in eerste instantie lichtjes irriterend, maar onmerkbaar geeft hij ook innerlijke rust aan wie ervoor openstaat.

De tekst kan hij debiteren als een monologue intérieure, maar kan ook off-scene als voice-over gebracht worden. De hele tekst staat in de derde persoon, alleen de laatste zin in de ik-vorm)

HERDER:

Er zijn grote mensen en kleine,
blonde goden en afzichtelijke monsters;
mensen met een gave huid en mensen die barsten van de pus;
sommigen zijn rondbuikig, anderen graatmager;
Er is de scout en de boef,
de edelman en de bedelman,
de vrome van geest en de schijnheilige zwartrok;
De nar die lacht, de clown die huilt,
de klerk die grijnst,
en zij die met holle ogen kijken zoals een dode.

Ook van binnen verschillen ze.
De goedmoedigen en de kwaadaardigen,
degenen die tevreden zijn en de niets ontziende arrivisten,
de gulhartigen en de graaiers,
de cascadeurs en de kreupelen,
de visionairen, de blinden,
zelfs de ziende blinden;
degenen waarbij je recht in hun hart kunt kijken, en
de sluwe vossen die je een schouderklopje geven
om sneller aan je beurs te kunnen;
de grootsprekers vol mooie woorden en dure beloften;
de naïevelingen die denken dat het allemaal nog wel goedkomt.

De wereld is een carnaval,
een vastenavond vol gekke figuren
die elk hun eigen rolletje spelen.
Het leven is een wagenspel,
een abel spel of een vulgaire klucht.

En doorheen dit absurde landschap
vol sukkels en demonen,
loopt de goede herder.
De hoeder van zijn schapen,
die nooit zijn stem verheft
(ha neen, de hond doet het werk),
die zijn pas nooit versnelt
en ook nooit te moe is om zich ter ruste te leggen.

Hij kijkt naar die afschuwelijke wereld,
maar maakt er geen deel van uit.

Hij oordeelt kalm en berustend
over alle verschrikkingen van het leven.
Hij is geen hoofdpersoon,
maar een symbool van rust en overgave.
Hij baart geen monsters,
maar is verbonden met het landschap.
Hij helpt de maatschappij om de realiteit aan te kunnen.

Een herder is de verbindingsfiguur
die een zachte deken legt
over het contrast en de verwarring
van hectische tijden.
Hij brengt sereniteit
en leidt zijn schapen naar de stal.
Zijn schapen...
en iedereen die hem volgen wil.

Ik ben uw gids, uw hoeder.

Einde van het eerste tafereel

TWEEDE TAFEREEL

(Het is 1538. Ergens in de gemeente Breughel-onder-Son nabij Breda. Emma, de moeder van Pieter Bruegel, hangt de was op. Ze gebruikt een rieten wasmand. De pastoor van de dorpskerk komt aangewandeld)

PASTOOR: Dag vrouw Emma, zoals altijd nijverig aan de slag, zie ik? Zoals gewoonte, zeker?

EMMA: Zeker, meneer pastoor. En u rustig op wandel, zie ik? Ook zoals gewoonte, zeker?

PASTOOR: Ik bezoek mijn parochianen, Emma. De mensen zijn devoot genoeg, maar de duivel ligt overal op de loer. Ik moet hen scherp in 't oog houden.

EMMA: Dat is zoals met de wolken, meneer pastoor. Als de was te drogen hangt, moet ik ook de wolken in 't oog houden. Zelfs op een zonnige dag kan er onverwachts een bui vallen.

PASTOOR: Dat hebben wij dan gemeen, Emma. Ik hoed mijn schapen zoals de Goede Herder, en jij let op de schapjeswolken in de lucht.

EMMA: Zolang het schapjeswolken zijn, kan mijn was gerust blijven drogen.

PASTOOR Kon ik ook maar zo gerust zijn in mijn schapjes...

EMMA: Waarom, meneer pastoor, lopen ze weg, misschien?

(In de achtergrond ziet men onopvallend de herder wandelen)

PASTOOR: Soms wel, Emma, soms wel. Het is niet gemakkelijk om een goede herder te zijn. In het Nieuwe Testament schrijft Johannes in hoofdstuk 10 daar ook over. De herdersknecht voelt zich niet genoeg verantwoordelijk, omdat de schapen toch niet van hem zijn. Maar de goede herder laat zijn dieren niet in de steek en vlucht niet voor de wolf.

EMMA: Dat moet 'ne slimme geweest zijn, die Johannes!

PASTOOR: Johannes was één van de evangelisten! Wij kunnen daar niet genoeg over vertellen. Dat is onze taak. Het geloof prediken en aan volksverheffing doen...

EMMA: Over verheffing gesproken, meneer pastoor, kunt u nu eens eventjes die wasmand verheffen? Dan moet ik me niet de hele tijd bukken.

PASTOOR: *(neemt de wasmand op)* Zie je wel dat alle mensen elkaar eens nodig hebben in 't leven, Emma.

(Emma heeft een laken over de draad gehangen en bevindt er zich achter)

PASTOOR: Emma? Emma??...

EMMA: Ik ben er nog, meneer pastoor. Hier achter 't laken. Hahaha...

PASTOOR: Ha zo, achter 't laken... *(Hij gaat naar Emma achter 't laken, maar gelijktijdig komt Emma langs de andere kant ervoor)*

EMMA: Meneer Pastoor? Bent u weg? Terug naar de pastorie? Of ten hemel opgestegen?

PASTOOR: Nu ben ik achter 't laken, Emma, maar ik zie jou hier niet!

EMMA: Natuurlijk niet. Ik sta ervoor nu.

PASTOOR: Wacht even, ik kom... *(Er ontstaat een verwarrend ballet, want telkens de pastoor voor het laken komt, gaat Emma erachter en omgekeerd.)*

EMMA: Ja zeg, meneer pastoor, u moet weten wat u wil, he. Vóór het laken of erachter. Zolang 't maar niet tussen de lakens is...

PASTOOR: Ik vond jou niet meer terug, Emma. Je leek wel overal en nergens te zijn...

EMMA: Zoals Onze Lieve Heer, meneer pastoor, in de hemel, op de aarde en op alle plaatsen...

PASTOOR: Dat is niet om mee te lachen, Emma. We moeten met meer eerbied over de Heer spreken...

EMMA: Zeker, meneer pastoor, zeker! Maar waarover wilde u eigenlijk met mij spreken? Het is niet van uw gewoonte om zo maar eens langs te komen. Toch niet buiten de slachttijd...

PASTOOR: Ik heb iets gehoord, Emma. Mensen praten wel eens in het dorp... En daarover wou ik het even met jou hebben.

EMMA: Wordt er gepraat? Over mij?

PASTOOR: Niet specifiek over jou, Emma. Maar ik hoor zo hier en daar vertellen, dat jullie gaan verhuizen uit ons mooi dorp aan de Dommel.

EMMA: Ha ja, dat is waar, meneer pastoor. Een mens wil vooruit komen in 't leven. Mijn man heeft het bedrijf van zijn oom overgenomen en daarom gaan we in de stad wonen.

PASTOOR: Toch niet naar Amsterdam, hoop ik?

EMMA: Waarom niet, meneer Pastoor?

PASTOOR: Amsterdam, God sta me bij! Jaja, ik weet wel dat Amsterdam het centrum van de wereld is, met de grootste graanmarkt, de poort voor vervoer over zee en de handel met Italië...

EMMA: Wel, kijk es aan!

PASTOOR: Maar er is ook een bloeiende wapenindustrie! En de godslasteraars klitten er samen in geheime genootschappen. Ze aanbidden de zon en de sterren, ze werken met esoterische krachten, alchemisten zoeken in hun laboratoria naar de steen der wijzen...

EMMA: Wees gerust, meneer pastoor, we verhuizen alleen maar naar Breda.

PASTOOR: Oef! Dat is een hele geruststelling! Breda... de parel van Brabant... Dankzij de Nassauers herleeft er de cultuur in al zijn facetten.

EMMA: Bovendien is het maar een dagreis hier vandaan.

PASTOOR: En welke zaak laat de oom van je man hem na, Emma?

EMMA: Een afspanning, meneer pastoor. Een afspanning met een eigen brouwerij. Brouwerij De Ster. Ze bestaat al drie generaties.

PASTOOR: Ha, een brouwerij! Eén van de drie 'waterambachten'. En water, dat brengt altijd op...

EMMA: Reken maar, meneer pastoor. Bier of wijwater, de winst is verzekerd!

PASTOOR: Een brouwerij is een goede investering, Emma.

EMMA: En we hebben er zin in, hoor! Een brouwerij is immers fortuinvast.

PASTOOR: Dat klopt. De hele Brabantse politiek heeft altijd op bierbelangen berust. Maar onderschat het niet, want er is veel concurrentie daar.

EMMA: Dat weten we. Oom heeft de laatste jaren zijn brouwerij een beetje verwaarloosd. Hij werkt nog met verouderd materiaal. Maar wij hebben goed gespaard. We zullen investeren en moderniseren. We willen de grootste worden!

PASTOOR: Niet te overmoedig worden, Emma. Trouwens, ik wou je ook nog eens over iets anders spreken...

EMMA: Wordt er nog meer over ons geroddeld in de parochie, meneer pastoor?

PASTOOR: Nee, Emma, dat niet. Ik wou het even hebben over Pieter, je zoon.

EMMA: Onze Pier? Wat heeft hij nu weer uitgestoken?

PASTOOR: Niets, niets... Hij doet goed zijn best op school. Haalt regelmatig kattenkwaad uit, maar dat vindt niemand erg. Hoewel hij nog maar 10 jaar is, maakt hij iedereen van jong tot oud te vriend.

EMMA: 't Is een gek kereltje. Schalks. Altijd op de loer om eens verrassend uit de hoek te komen.

PASTOOR: In 't dorp noemen ze hem 'Pier de drolligaard'. Hij zit nooit verlegen voor een grappig woord. Soms ook wat schimpscheuten, maar altijd met een lachje erbij.

EMMA: En over hem wou je ook eens praten, meneer pastoor?

PASTOOR: Ja, zeker. Ik ken hem al zijn hele leven en hij is zeer intelligent. Voorbeeldig ook. En vroom. Ik hoop dat hij in de stad niet verloren loopt of met slechte mensen in contact komt. Zo'n jonge kerel is snel te beïnvloeden en je weet nooit wat er dan van komt.

EMMA: We zullen er op letten, meneer pastoor. Mijn man wou hem zanglessen laten volgen. En muziek.

PASTOOR: Dat hoor ik graag! Ouders die hun kinderen een kunstzinnige opvoeding geven.

EMMA: Dat heeft niets met kunst te maken, meneer pastoor. Bier verkoopt beter met muziek erbij. Dat is alles.

PASTOOR: Jaja, maar het artistieke is dan toch ook mooi meegenomen. Ik zou aanraden dat jullie hem in Breda naar De Biekorf sturen. Dat is een school voor jongens van zijn leeftijd. Daar krijgen ze algemene vakken en ook kunstontwikkeling.

EMMA: En daarvoor bent u speciaal naar hier gekomen, meneer pastoor. Om me dat te zeggen? Dat is mooi van u! Maar wilt u nu

dit hemdje eens op die draad hangen, alstublieft, want ik kan er zelf zo hoog niet aan.

PASTOOR: Het spijt me Emma, nu moet ik echt doorgaan. Ik moet nog enkele van mijn schapen bezoeken...

EMMA: Ha ja, de Goede Herder!

(Het licht fade langzaam uit. Op de achtergrond wandelt de herder nog even voorbij)

Einde van het tweede tafereel

DERDE TAFEREEL

(Het is 1550. De 2de reformatiegolf trekt zich in Europa op gang. Het hele podium is donker. Alleen op één plaats staat op een verhoog een man, belicht door een spot van bovenaf: Johannes Calvijn. Hij houdt een donderpreek)

CALVIJN:

Een schande is het!
Een schande, dat zeg ik u!
Hoe de Rooms-katholieke kerk met haar macht omgaat...
Een weerzinwekkende schande!
Sinds de bekering van Constantijn de Grote
is die macht steeds maar toegenomen.
Tot de macht van de Kerk onaantastbaar werd.
De geestelijken verrijken zich door gelovigen te misleiden.
De hogere geestelijkheid leeft buitensporig
in slemppartijen en orgieën.
Toen ik 8 jaar oud was, in 1517,
nagelde in Wittenberg de Duitse monnik Maarten Luther
een plakkaat tegen de kerkdeur
met 95...
ik herhaal: 95!,
...stellingen om dit aan te klagen.
De manier waarop de Heilige Schrift werd uitgelegd,
alleen in het voordeel van de Kerk,
de zwendel in aflaten waarmee rijkelui
hun zielenheil konden afkopen
tegen klinkende munt
die in de zakken van Rome terecht kwam.
En wat gebeurde er?
Ik vraag het jullie:
Wat gebeurde er?
Maarten Luther werd 4 jaar later in de ban geslagen
en het zwijgen opgelegd!

Dat kunnen we niet toelaten.
Wij moeten ons verzetten
tegen de macht van prelaten en kardinalen,
de uitspattingen van Rome
het onverzadigbare winstbejag.
Ik roep u op om mij te volgen
in het enige ware geloof
van onze heer Jezus Christus.

Mijn naam is Cauvin.
Jehan Cauvin.
In het Latijn klinkt dat als Johannes Calvinus.
Ze noemen me Calvijn.
Ik was de vierde van de zes kinderen
van Gérard Cauvin en Jeanne Lefranc.

Normaal gezien had ik moeten priester worden,
maar mijn vader kreeg een discussie met het kapittel
en daarom wilde men mij niet.
Dus studeerde ik rechten en letteren.
Het was in 1532,
- ik was toen 23 jaar oud -
doctoreerde ik te Orléans.
Daarna begon ik rond te reizen.
Door Frankrijk tot in Zwitserland.
Ik bezocht er Bazel en Genève.
Op deze reizen kwam ik in contact met
de grootste geesten van mijn tijd.

In de geest van Maarten Luther,
treed ik zijn protest bij.
Laten wij àllen protesteren.
Laten wij àllen protest-anten zijn!

De Rooms-katholieke kerk
is dringend aan hervorming toe!
De toekomst is aan de Re-formatie!

Wij moeten in de geest van
onze Heer Jezus Christus,
de wereld opnieuw verlossen
en zijn leer verspreiden
zoals God het wil!
Godsdienst is een zaak van àlle mensen
en niet alleen van priesters die
het geld van de mensen gebruiken
om luxueuze kerken te bouwen!
De paus heeft het geloof vervalst!
We moeten ons verbergen achter hagen
en prediken in het geheim
omdat ons anders de brandstapel wacht.
Maar, broeders,
wij zullen niet versagen!

Lang leve Maarten Luther!
Lang leve de Calvinisten!

In de naam van onze heer Jezus Christus.
Amen.

*(De spot op Calvijn dooft. Onopvallend wandelt de herder even
door het beeld)*

Einde van het derde tafereel

VIERDE TAFEREEL

(Het is 1550. Op een pleintje in Antwerpen spelen enkele kinderen met knikkers, andere met bikkels. Ze hinkelen of doen haasje-over. Een meisje doet aan touwtjespringen of laat een tol draaien, een jongetje tracht een hoepel draaiend te houden of speelt met een bal (varkensblaas). De groep kan zo groot of klein zijn, naargelang het beschikbare potentieel van de opvoerende toneelvereniging. Dit alles is echter figuratie, decor als het ware. De spelende kinderen zijn niet noodzakelijk, maar dragen wel bij tot de sfeer en verwijzen naar het latere schilderij 'De Kinderspelen' van Pieter Bruegel. Het spel gebeurt volledig in stilte.

Drie dienstmeisjes spelen op hun vrije dag 'blauwe steen' of 'tèkkertje'. De meisjes staan in een driehoek tegenover elkaar met uitgestoken hand. Ze zijn bezig met af te tellen wie er afvalt en wie er mag beginnen. Nel zegt het aftelrijmpje op. Daarbij slaat ze bij elke lettergreep met haar hand om beurt in de palm van een ander meisje, ook bij zichzelf.)

NEL:

“Rom-me-len, rom-me-len in het kot.
De dui-vel pist weer naast de pot.
Hij wist niet waar zijn moe-der was.
Zijn moe-der was in de he-mel,
al ho-ger dan een ke-mel,
al ho-ger dan een bon-te koe.
Bon-te koe van Span-je,
ap-pel-tjes van O-ran-je,
pe-ren van de ho-ge boom.
Al wie 't laat-ste klets-ke krijgt,
die heeft de dub-be-le gou-den kroon.
De kroon die staat ge-span-nen
met vier ij-ze-ren ban-ne
en al wie da niet weg en is,
wordt daar aan-ge-han-gen.
Pif-poef-paf
en gij zijt af!”

GRIET: *(valt af)* Oef! Ik kan al een blauwe steen gaan zoeken voor iemand mij aanraakt!

JO: 't Gaat nu tussen ons, Nel!

NEL: Ja, 't zal a-één a-twee zijn!

JO: Ja maar, jij hebt daarnet mogen aftellen. Nu is 't mijn beurt.

NEL: Denk je dat ik je zal laten verliezen? Ik speel niet vals hoor!

JO: Neen, dat bedoel ik niet...

GRIET: Je hebt gelijk, Jo. Ik zou ook niemand vertrouwen.

JO: Voor iemand die iedereen wantrouwt, moet je zelf oppassen.

NEL: Altijd voorzichtig zijn met mensen die in de ene hand water en in de andere vuur dragen...

(Onopvallend wandelt de herder door het beeld)

GRIET: Dat is zo, Nel. Pas maar op voor mij! Ik wil altijd winnen. Maar ik kom er dan ook eerlijk voor uit.

NEL: Wel, komt er nog iets van, Jo?

JO:

“Eén, twee, drie vier, vijf, zes,
ze-ven, acht, ne-gen, tien.
Heb je geen wolf in 't bos ge-zien?
Heb je 'm niet zien lo-pen,
met zijn krom-me po-ten?
Heb je 'm niet zien gaan,
met zijn hol-le-blok-ken aan?
Pif-poef-paf
en gij zijt af!”

(Nel valt af. Jo is er nu 'aan' en moet proberen de anderen aan te raken, maar als ze op een blauwe steen staan, zijn ze onaantastbaar. Ze mogen echter maar tien tellen op dezelfde steen blijven staan en moeten dan proberen voor Jo door te lopen naar een volgende blauwe steen. Wie geraakt wordt, is er dan zelf 'aan' en moet de anderen proberen aan te raken)

NEL: Tja, dat komt ervan als je eens wilt aftellen!

GRIET: Lopen, Nel! Lopen!

JO: Jij ook, Griet. Je staat al te lang op dezelfde steen!

(De meisjes spelen nog even door. Wie 'eraan' is, zoekt een mogelijkheid om een andere te raken, de anderen proberen van hun plaats weg te geraken tot op een volgende 'blauwe steen' zonder geraakt te worden. Uiteindelijk vallen ze vermoeid naast elkaar neer)

JO: Ffffweuhhhhh...

NEL: Wat een zucht, Jo? Het is onze vrije dag, dan hoeven we toch niet te zuchten?

GRIET: Zeg, kennen jullie het dienstmeisje dat in dat grote huis aan de Stadswaag dient?

JO: Neen. Misschien als ik ze zie...

NEL: Is dat die rossekop met een gezicht vol sproeten?

GRIET: Juist! Net alsof ze een steen in de beerput heeft laten vallen en daarna vol spetters stond.

NEL: Die met borsten zo groot als knolselders?

JO: Dan ken ik ze. Maar ze heeft weinig contact met andere dienstmeisjes in Antwerpen.

GRIET: Met dienstmeisjes blijkbaar niet...

NEL: Wat is er met haar?

GRIET: Tja, wat is er met haar? Ze heeft bezoek gehad!

JO: Van familie?

GRIET: Neen, gekkerd! Juist niet. Maar dat kan het nog worden...

JO: Van wie dan?

NEL: Je wil zeggen dat er een scheur in haar almanak is?

GRIET: Jij begrijpt het tenminste onmiddellijk, Nel. Haar brij is aangebrand!

JO: Hoe kwam dat? Had ze dan niet goed op het vuur gelet of zo?

GRIET: Maar Jo toch! Dringt er niets tot jou door? Ik wil gewoon zeggen dat ze een ruit in haar venster hebben gezet.

NEL: Dat het haar ook van geen pompwater is aangewaaid!

JO: Dat begrijp ik allemaal niet, hoor! Jullie altijd met die spreekwoorden... Praat toch eens gewoon?

NEL: Tegenwoordig praat iedereen in spreekwoorden...

GRIET: Ja, ik hoorde van mijn meesteres dat dit nog het veiligst is om iets te vertellen dat je niet rechtuit kunt zeggen...

(Onopvallend wandelt de herder even door het beeld)

JO: En waarom zou je niet alles rechtuit kunnen zeggen, Griet?

GRIET: Omdat de stad vol spionnen loopt, Jo! En onze spreekwoorden, die begrijpen de Spanjolen niet. Ze vatten ze letterlijk op en denken dan dat we gek zijn. Of zoiets.

JO: Maar wat was er nu aan de hand met dat meisje van de Stadswaag, die met haar grote boezem?

NEL: Ze zat vol, Jo! Zwanger! Ken je dat?

JO: Hoooo... Hoe is dat gekomen?

GRIET: Vanzelf, Jo! Rost goed, vost goed!

JO: Maar de vader...

GRIET: Ze zeggen dat het van de neef van haar meester is.

NEL: Zoals zo vaak...

GRIET: Maar ik hoorde ook dat ze de duivel op zijn kussen gebonden heeft...

JO: Die neef?

NEL: Nééééé,... De duivel op zijn kussen binden... dat wil zeggen dat je er raad mee weet!

GRIET: Iemand heeft haar een engeltjesmaakster aangewezen en die heeft het voor haar opgelost.

JO: Eerst de duivel vastbinden en daarna engeltjes maken... Hoe loste die dat dan op?

GRIET: Met zeepsop, natuurlijk. Heel haar vogelnestje vol zeepsop gespoten. Dan gaat het weg...

JO: Hoe erg toch...

NEL: Wat moet je er anders mee? Je denkt toch niet dat je nog kunt blijven dienen als je een koter hebt? En dat kind moet trouwens ook eten. Waar haal je 't geld?

GRIET: Een rijke stinkerd zoeken. Je verleidt hem, trouwt ermee, en je broodje is gebakken.

NEL: Jij hebt makkelijk praten, jij...

GRIET: Niets makkelijker dan dat! Af en toe laat je zijn vogeltje eens in je vogelnestje wonen en voor de rest zit je in zijn beurs.

JO: Bah! Stel je voor dat het zo'n ouwe viezerik is. Eentje die zich nooit wast, of die vol met pukkels staat. Die wil je toch niet aan je lijf laten zitten?

GRIET: Dat hangt er van af, hoeveel er in zijn beurs zit, natuurlijk. Als je je ogen dicht doet en je denkt aan een jonge, knappe, vurige

minnaar, dan kan het nog meevallen. En anders zoek je zo'n echte minnaar om het goed te maken.

NEL: Foei, Griet! Zeg dat ook maar in spreekwoorden als er pastoors in de buurt zijn.

GRIET: Pastoors? Jammer dat die maar een kleine beurs hebben, want ze zijn best happig op een hete freule.

JO: Maar waar vind je zo'n rijke stinkerd? En hoe verleid je hem?

GRIET: Rondkijken, Jo. De stad loopt er vol van.

JO: Misschien wel, maar ik werk een hele dag in de kelderkeuken. Daar zie ik niemand, hoor.

NEL: En op je vrije dag? Of tijdens de kermis? Of op een feest?

GRIET: Er werkt een nieuwe gezelschap bij meester Coecke van Aalst. Een grote man, die vol fratsen zit. Pier den drollige, noemt men hem. Hij komt uit het noorden. Ik hoor dat hij binnenkort het meesterschap krijgt. Dan wordt het een grote kunstschilder. Het schijnt dat die veel geld verdienen. Bovendien, dat heb ik toch zo gehoord, gaat hij volgend jaar werken in het huis De Vier Winden van Jeroen De Cock, de kunsthandelaar. Ik ken ook het dienstmeisje daar. Hij gaat er kopieën schilderen en ontwerpen voor etsen maken.

NEL: Dat schijnt goed te gaan, hoor ik de gasten bij ons in de salon soms zeggen. Hier in Antwerpen alleen al, zouden er 5000 verkopers zijn van schilderijen en van gravures.

GRIET: En ik weet nog iets anders over die Pieter. Zijn vader, wel die heeft in Breda een hele grote brouwerij.

NEL: Haha, en wie water verkoopt verdient altijd geld! Kijk maar naar de melkboeren en de apothekers.

GRIET: Precies! Dat wordt een behoorlijke bruidsschat.

JO: Als die vader zo rijk is, zal hij dan zijn zoon met een dienstmeisje laten trouwen?

GRIET: Jo'ke toch! Dat hoeft hij in 't begin nog niet te weten. We trouwen in 't geheim.

JO: En wanneer krijg je dan je bruidsschat?

GRIET: Als zijn zoon me kwijt wil, natuurlijk. Ik ga niet zo maar vertrekken, wanneer hij me beu is. Dan zullen er zilverstukken aan te pas moeten komen!

JO: Waarom zou hij je beu worden?

GRIET: Je weet toch wat alle mannen willen? En als hun vrouw dat niet meer wil, dan zijn ze haar beu. Zo snel gaat dat. Trouwens, zo'n kunstenaar kan er niet te lang mee wachten. Die zijn zo hoornig als een stier, want ze kijken een hele dag naar blote vrouwen. Vrouwen met dikke billen en gezwollen borsten. Het zijn hun modellen om te schilderen, maar ze mogen er niet aankomen.

(Onopvallend wandelt de herder voorbij)

NEL: Je kan je wel verbeelden hoe heftig die te keer gaan, als je ze eenmaal een kans geeft!

JO: Pas maar op, misschien is hij er zo aan gewend dat het hem niets meer doet...

GRIET: Als hij maar geld heeft, dat is al een goed begin. En voor de rest maakt het me weinig uit of ik op het rechte pad blijf of een scheve schaats rijd...

JO: Maar dat kan je toch alleen maar in de winter, dan?

GRIET: Wat?

JO: Schaatsen...

GRIET: Och, Jo toch! Wedden dat ik het met die Pier Bruegels kan aanleggen, dat hij mijn minnaar wordt, dat ik er misschien zelfs mee ga trouwen? Wedden?

NEL: Wees maar voorzichtig, dat hij jouw pap niet aan laat branden, Griet!

JO: Dan moet ze er melk bijdoen en goed roeren, he.

GRIET: Maak jullie maar geen zorgen! Als 't nodig is, zou ik zelfs de duivel op een kussen kunnen binden!

NEL: Goh, wat een dulle Griet ben jij toch!

Einde van het vierde tafereel

VIJFDE TAFEREEL

(Het is 1551. De secretaris van keizer Karel wacht in het koninklijke paleis te Madrid op eerwaarde heer Antoine Perrenot de Granvelle, die hij ontboden heeft)

KAMENIER: Eerwaarde heer Perrenot de Granvelle is aangekomen, heer secretaris.

SECRETARIS: Eindelijk! Laat 'm binnen.

KAMENIER: *(gaat Granvelle halen en kondigt aan)* Eerwaarde heer Perrenot de Granvelle! *(Exit kamenier)*

SECRETARIS: Kom binnen, eerwaarde. Ik verwachtte u al vroeger.

GRANVELLE: U wilde mij spreken, mijn heer?

SECRETARIS: Zo is dat, eerwaarde. Wij moeten eens praten...

GRANVELLE: Een gesprek dat begint met 'Wij moeten eens praten...' is meestal een zeer onaangenaam gesprek?

SECRETARIS: Niet echt onaangenaam, eerwaarde. Toch niet voor jou. Of voor mij. Maar wel ernstig!

GRANVELLE: Ik luister zeer aandachtig, mijn heer.

SECRETARIS: Kom mee! We gaan in de tuin wandelen. Dit paleis is niet veilig genoeg. Muren hebben soms oren...

GRANVELLE: Muren met oren... U spreekt al even erg in vergelijkingen als het volk in de Spaanse Nederlanden, mijn heer.

SECRETARIS: Doen ze dat daar?

GRANVELLE: Naar het schijnt doen ze het moedwillig. Ze gebruiken spreekwoorden als een soort boeventaaltje zodat wij het niet kunnen begrijpen. Spreekwoorden kan je bijna niet vertalen. Als je ze letterlijk vertaalt, valt hun dubbele betekenis weg en slaan ze op niets meer.

SECRETARIS: Als ik het goed begrijp, is het een vorm van zachte anarchie?

GRANVELLE: Het is daar een vreemd volk, mijn heer. Ze zijn rijk, maar tonen zich arm. Ze werken keihard en leven vroom, maar als ze feesten dan breekt de hel los. Hun trouwfeesten bijvoorbeeld. Bij ons is dat een plechtigheid. Daar is het een zuip- en vreetpartij. Het bier vloeit er rijkelijk met kannen en kroezen, en de rijstebrij wordt er niet eens op borden geschept maar rechtstreeks uit de ketel

gegeten. Ze lijken ons te aanvaarden, maar onder hun schijnbare goedwilligheid, schuilt een taaie rebellie.

SECRETARIS: Daar wilde ik het precies met u over hebben, eerwaarde.

(Staat recht, neemt de Granvelle bij de arm en ze beginnen te wandelen. Onderweg merkt de Granvelle het publiek in de zaal op en zegent het minzaam. Daarna luistert hij naar de secretaris)

Zoals jij als staatsman ook weet, zijn het moeilijke tijden. De keizer maakt zich zorgen. Hij is landsheer van alle Nederlandse gewesten, een streek die hij zeer goed kent. Als kind heeft hij er lange tijd gewoond bij zijn tante Margareta van Oostenrijk in Mechelen. Het volk is precies zoals u zegt. De mensen knikken gehoorzaamend, maar ze passen zich niet aan. Weet u, in Antwerpen zijn er mannen die zich als Spanjaard kleden, die zichzelf sinjor noemen, maar ze spreken geen woord Spaans. Ze houden halsstarrig vast aan hun boerentaaltje. Wat een pretentie, toch!

GRANVELLE: Mij stoort dat niet, mijn heer. Het is een landstreek met een getemperd klimaat, met grote wouden en vruchtbare gronden. De Spaanse Nederlanden zijn een Land van Belofte waar de mensen hard werken en alleen rechtvaardige oorlogen voeren. Voor ons is het een belangrijk wingewest. De mensen zijn meestal boeren en nijveraars. Laat ze maar hun taaltje spreken. Zolang wij de belastingen innen...

SECRETARIS: De vreedzaamheid waarover u spreekt, is er maar schijn, eerwaarde. Mag ik u Antoine, noemen?

GRANVELLE: U beslist daar zelf over, mijn heer.

SECRETARIS: Antoine, dan. Dat praat vlotter. Er is hier trouwens niemand die ons kan horen.

GRANVELLE: Dat is toch de bedoeling van onze wandeling, mijn heer.

SECRETARIS: Zoals je weet, Antoine, roert er de laatste jaren nogal wat in de Heilig Roomse Rijk.

GRANVELLE: De islamieten bonken op de poorten en dreigen ons te verpletteren met hun barbaarse gebruiken.

SECRETARIS: Maar ook tussen ons eigen volk zitten verraders. Hervormers zoals Luther en Calvijn prediken godsdienstige opstanden.

GRANVELLE: De maatschappij geraakt daardoor ontredderd.

SECRETARIS: De mensen verliezen hun houvast.

GRANVELLE: En dat verontrust de keizer?

SECRETARIS: Precies! Hij heeft al enkele plakaten met wetteksten uitgevaardigd, maar het vuur blijft smeulen. Het gaat er te goed, daar. De mensen verliezen zich in vleselijke lusten, ze schransen en dansen. Ze denken dat ze de Almachtige niet meer nodig hebben. Zelfs sommige bisschoppen hebben het op een akkoordje gegooid met de adel die steeds meer zeggenschap verwerft. De keizer wil koste wat kost dat we de ketterij beteugelen, desnoods met harde hand.

GRANVELLE: Daar heeft hij groot gelijk in, mijn heer.

SECRETARIS: Welnu, Antoine... Als vooraanstaand staatsman én kerkelijk hoogwaardigheidsbekleder, vraag ik jouw mening hierover. De keizer heeft me opgedragen om een voorstel uit te werken, hoe we de mensen weer kunnen doen geloven en ze onderwerpen aan ons gezag. Jij gaat me daarbij helpen.

GRANVELLE: Wilt u dat ik ter plaatse ga, mijn heer?

SECRETARIS: Neen, voorlopig kunnen we je hier niet missen.

GRANVELLE: En wat denkt u van de hertog van Alva?

SECRETARIS: De hertog is een meedogenloos man die er ongetwijfeld orde op zaken zou kunnen stellen. Maar daar heeft bij bijkomende troepen voor nodig. Die zijn nu niet ter beschikking. De keizer heeft het hele leger nodig voor zijn strijd tegen het Ottomaanse rijk. De islam rukt op en is bezig een wereldrijk te worden. Zelfs in onze gewesten zoeken Frankrijk en Nederland toenadering tot sultan Süleyman. Onze keizer is hun grootste vijand die ze willen verslaan. Daarom moeten we tweedracht bij het eigen volk zoveel mogelijk de kop indrukken.

GRANVELLE: Wat willen de hervormers eigenlijk?

SECRETARIS: Wat iedereen wil, Antoine: geld en macht! Hun drijfveer is louter jaloezie. Wij hebben wat zij ontberen en dat jagen ze na.

GRANVELLE: Dat kunnen we niet toelaten!

SECRETARIS: Neen, dat kunnen we niet toelaten. Het is immers niet zo, dat iedereen er beter van zou worden. Integendeel, als je rijkdom herverdeelt, worden de rijker armer en verandert er niets voor de armen!

GRANVELLE: We moeten de oproerkraaiers isoleren, mijn heer. Er een schutskring rondleggen. Zoals bij schurftig vee.

SECRETARIS: Of rond een dorp waar de pest heerst?

GRANVELLE: Precies! Alleen het geloof dat wij prediken, moet het enige ware geloof zijn.

SECRETARIS: En hoe denk je hen tegen te houden?

GRANVELLE: De kopstukken opsluiten, mijn heer. Luther werd al in de ban van de kerk geslagen. Maar ook de plaatselijke volgelingen moeten we kunnen treffen.

SECRETARIS: Dat is juist de moeilijkheid, Antoine. Niemand weet nog wie aan welke kant staat. Ze glippen door de mazen van het net. Wist je dat Filips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde, ook voor de protestbeweging gekozen heeft? En Lamoraal van Gavere, de graaf van Egmont, en Filips van Montmorency, de graaf van Hoorne,... Ze hebben binnen de katholieke kerk zoveel macht verworven, dat ze op zichzelf een gevaar beginnen te betekenen voor de Habsburgers.

GRANVELLE: Het is ook een beetje onze eigen schuld, mijn heer...

SECRETARIS: Verklaar?

GRANVELLE: We hebben te veel aandacht besteed aan onze veroveringsdrang en te weinig aan organisatie. Neem nu Brabant. Weet je hoe groot dat gebied is? En hoe belangrijk voor zijn opbrengst? Maar er is nauwelijks beleid. De baljuw reist een beetje rond, de hertog ook... Brabant heeft zelfs geen hoofdstad! De hoofdstad is de plaats waar op dat ogenblik de hertog zich bevindt. Dat kan dus in het kleinste dorp, in een schuur en op een baal hooi zijn!

SECRETARIS: Misschien moeten we van die organisatie dan maar eens werk beginnen te maken. Maar wat veel dringender is, mijn beste Antoine, dat zijn de gewone mensen die aan het twijfelen gaan. Zolang we de massa achter onze ideeën hebben staan, zijn we sterk. Ook tegenover de adel. Maar als die massa kleiner wordt... Hoe kunnen we dat tegenhouden?

GRANVELLE: Angst, mijn heer. We zaaien angst.

SECRETARIS: Angst is een machtig wapen. Een wapen dat zich vooral in de hoofden van de zwakkeren ontwikkelt. Je hebt gelijk, daar heb je geen leger voor nodig.

GRANVELLE: Juist. We laten de mensen geloven in het kwade dat hen bedreigt en ze verlammen vanzelf. Ze zullen zoals blinden elkaar leiden en alleen de gekende weg, ónze weg volgen.

SECRETARIS: En waarmee wou je hen bang maken, Antoine?

GRANVELLE: De duivel! We moeten de duivel nieuw leven inblazen. We beweren dat iedereen die het ware geloof afvalt, door de duivel bezeten is. En de duivel moet bestreden worden. Vrouwen vooral, moeten we aanpakken. Zij zijn gemakkelijke prooien voor de duivel. Dat laten we hen toch geloven. Ze worden heksen. We moeten ook afschrikwekkende voorbeelden stellen door hen te folteren, te verdrinken of op de brandstapel te brengen. Vrouwen zijn er genoeg en we hebben die niet nodig. Door de regelmatige oorlogen, waarin onze mannen sneuvelen, zijn er meer vrouwen dan mannen. Een vrouw meer of minder is niet zo belangrijk in onze maatschappij. De mannen hebben we nodig om ten strijde te trekken.

SECRETARIS: Ze zullen het graag horen!

GRANVELLE: Wie, mijn heer?

SECRETARIS: De vrouwen.

GRANVELLE: Ze horen ons niét, mijn heer. Daarom wandelen we hier in de tuin rond.

SECRETARIS: Heel juist, Antoine!

GRANVELLE: Bovendien... Een staatsman denkt in de eerste plaats aan de belangen van het rijk, niet aan de mensen. Die zijn er alleen maar om het rijk te dienen.

(Op de achtergrond verschijnt heel discreet de figuur van de herder. Granvelle kijkt weer minzaam naar iemand in het publiek en geeft met een schijnheilige glimlach zijn zegen)

SECRETARIS: En wat is volgens jou op dit ogenblik de beste manier om de belangen van het keizerrijk te dienen, Antoine?

GRANVELLE: De gewone mensen - de massa die we dus nodig hebben - spreken een eigen taal, ze hebben eigen gebruiken en kennen de streek door en door. Ze verschijnen en verdwijnen zoals spoken. De protestanten houden hagenpreken, gewoon ergens in open lucht verborgen door het struikgewas. Honderden gelovigen wonen die bij en laten zich overtuigen. Als onze mensen er aankomen, stuiven ze uit elkaar en we vinden niemand meer terug. We moeten meer spionnen hebben, messire. Snelle en accurate verplaatsingen door het rijk, zijn belangrijk. Maar we kennen de wegen te weinig. De plaatselijke bevolking heeft sluiptwegen, soms maar een karrenspoor, of een paadje dat van aan de kerk ergens verdwijnt in het niets. Daar moeten we meer zicht op krijgen.

SECRETARIS: We sturen cartografen op pad!

GRANVELLE: Juist! Maar we zeggen hen niet waarom precies. Tegenwoordig worden jonge mensen opgeleid om landkaarten te tekenen, die dan geëet worden. Die gravures worden verkocht. Maar ze bevatten alleen de grote wegen. De krijgsbanen en de handelsroutes. We moeten die jonge kunstenaars elke weg laten optekenen.

SECRETARIS: Dat moet in het geheim gebeuren.

GRANVELLE: In de Nederlandse gewesten zijn er genoeg mensen die aan onze kant staan. Ze menen het niet, dat weet ik. Maar ze verwachten dat we hen ervoor zullen belonen. Zoals de simpele zielen hun hele leven opofferen met het oog op de hemelse zaligheid.

SECRETARIS: En dat zeg jij als priester?

GRANVELLE: Juist daarom kan ik het weten, mijn heer! Het doel heiligt de middelen. Het geloof is ook een middel.

SECRETARIS: Jij kunt nog kardinaal worden, Antoine!

GRANVELLE: Wat die kaarten betreft... Sinds twee jaar woont en werkt er in Antwerpen een bekende graveur. Hij woont in het huis De Vier Winden op de hoek van de Twaalfmaandenstraat en de Meir.

SECRETARIS: Antwerpen? Dat is de rijkste en de bloeiendste stad van het hele gewest!

GRANVELLE: Precies! Sinds de verzanding van het Zwin, heeft Antwerpen stilaan de rol van Brugge overgenomen.

SECRETARIS: En je kende daar iemand die we kunnen gebruiken?

GRANVELLE: De man heet Jeroen De Cock. Hij heeft net een nieuwe tekenaar in dienst. Een zekere Pier Bruegels. Die verwierf het meesterschap onder leiding van meester Coecke van Aalst en liet zich onlangs inschrijven in de Gilde van Sint-Lucas. Hij heeft zich nog even vervolmaakt bij Dorizi in Mechelen, maar werkt nu vast bij De Cock. Het is een jonge kerel met veel talent, maar iets te onstuimig. Als we niet opletten, loopt hij mee met de reformisten. Daarom zou het goed zijn, als meester De Cock hem enkele jaren op reis zou sturen...

SECRETARIS: Om de Italiaanse meesters ter plaatse te gaan bestuderen?

GRANVELLE: Dat zou hij dan ook kunnen doen...

SECRETARIS: En onderweg kan hij alle kleine kerkwegen, karrensporen en sluippaadjes in kaart brengen?

GRANVELLE: U begrijpt perfect wat ik bedoel, mijn heer. Zend ik een bode naar De Vier Winden om die Pieter Bruegels in te schakelen in ons plan?

SECRETARIS: Laat ons even gaan zitten, Antoine. Ik kan moeilijk denken terwijl ik wandel...

GRANVELLE: Zoals u wilt, mijn heer.

(Ze zetten zich neer op een boomstam die als bank dient)

SECRETARIS: Ken je Pieter persoonlijk?

GRANVELLE: Nee, ik ontmoette hem nog niet. Hij werd me aangeraden via het Genootschap van Alchemisten.

SECRETARIS: Is hij daar lid van?

GRANVELLE: Nog niet. Hij staat op de wachtlijst om geïntroduceerd te worden. Maar de geheime leer van Paracelsus is nog iets te vroeg voor hem. Voorlopig schildert hij kopieën van bekende schilderijen. Die worden in Antwerpen massaal verkocht. Zijn Steen der Wijzen is zijn penseel. Daarmee verandert hij verf in goud.

SECRETARIS: Laat het volk maar dromen over het goud van de alchemisten! Het blijft wel een prima dekmantel om de aandacht af te leiden van de ware, politieke bedoelingen en om geld af te troggelen voor een zaak die alleen in de verbeelding bestaat.

GRANVELLE: Ja, zoals we de mensen zouden laten betalen om hen te beschermen tegen het licht van de maan... Of de adem die ze uitstoten. Mundus vult decipit, mijn heer!

SECRETARIS: Zoals je zegt, Antoine, de wereld wil bedrogen worden!

GRANVELLE: Die Pieter Bruegels is echter wel lid van een andere sekte, de 'School der Liefde'. Grote namen zoals Abraham Ortelius en Christoffel Plantijn zijn er ook lid van. Ze kanten zich hevig tegen Calvijn. Daarom vind ik die Bruegels zo interessant voor ons doel.

SECRETARIS: Ortelius? Dat is toch die beroemde cartograaf?

GRANVELLE: Ja, mijn heer.

SECRETARIS: Die heeft zijn reputatie als tekenaar van land- en wegenkaarten al verdiend. Kunnen we die niet inschakelen?

GRANVELLE: Dat zal moeilijk gaan, mijn heer. Ortelius is al te bekend. Als een cartograaf van zijn niveau en met zijn reputatie een kerkpaadje zou opmeten, wekken we direct argwaan! Bovendien is hij rijk geworden met het verkopen van zijn prenten. Hij zou te duur zijn om voor ons te werken.

SECRETARIS: Jij verkiest dus toch die Pieter Bruegels?

GRANVELLE: Ik verkies een jongeman, mijn heer. Een jonge man, met weinig levenservaring en nog niet besmet door levenswijsheid. Een jonge man, die we een ideaalbeeld inplanten tot hij het begint te geloven, en de rest gebeurt dan vanzelf. Hij zal naïef genoeg zijn om het ideaal na te streven, en jong genoeg om dat met grote gedrevenheid te doen. Het doel dat hij werkelijk dient, is voor hem van geen belang. Hij zal ook zijn ideaal op anderen overdragen en die zullen hem helpen in het verwezenlijken ervan. Zij zijn onze stoottroepen. Zonder dat ze het zelf weten, natuurlijk.

(De herder loopt onopvallend door het beeld)

SECRETARIS: En als die stoottroepen te machtig worden en zich tegen ons keren zoals de reformisten op dit ogenblik?

GRANVELLE: Dan moeten we ze bestrijden.

SECRETARIS: Je bent een gevaarlijk man, Antoine!

GRANVELLE: Ik ben staatsman, mijn heer. Ik heb een grote verantwoordelijkheid.

SECRETARIS: Verantwoordt dat de middelen?

GRANVELLE: De gewone mensen begrijpen vaak niet welke belangen er spelen en hoe we die belangen het beste verdedigen, mijn heer. Vroeger, ten tijde van de Griekse beschaving, geloofden de mensen in goden die op een berg woonden en die hun leven regelden. De Oud-Germanen hadden goden voor donder, bliksem, de vruchtbaarheid van de vrouwen, de oogst op de velden... Niemand heeft die goden ooit gezien, gehoord of gemerkt. Ze schreven er alleen bepaalde verschijnselen aan toe. Dat hielp hen om ze te aanvaarden, mijn heer. Het was dan niet meer hun keuze, hun verantwoordelijkheid.

SECRETARIS: En onze God dan, Antoine? De enige, ware God van de Heilig Roomse Kerk?

GRANVELLE: Die helpt ons ook, mijn heer.

SECRETARIS: Je gaat er wel heel licht overheen, 'kardinaal'!

GRANVELLE: Het geloof is het werk van de pastoors, mijn heer. Ik ben bezig met de groei van het instituut, van de Kerk. Dat is mijn

ideaal. En het zijn de volgelingen die ons daarbij helpen, zonder dat ze het beseffen. Pieter Bruegels kan één van hen zijn.

SECRETARIS: En als de Moor zijn werk heeft gedaan, dan kan de Moor gaan?

GRANVELLE: Neen, het werk zal nooit klaar zijn. Daarom moeten we hem belonen. Zoals we de voetsoldaten toelaten om de veroverde gebieden te plunderen en de vrouwen er vleselijk te bezitten, als ze een veldslag gewonnen hebben.

SECRETARIS: En hoe zou je Pieter belonen?

GRANVELLE: Zoals elke meester-schilder droomt hij er ook van om vrijmeester te worden, op eigen benen te staan. Nu werkt hij in dienst van Jeroen De Cock omdat hij zelf nog geen opdrachten heeft. We kunnen hem na zijn reis opdrachten bezorgen. Als hofschilder of als illustrator van bijbelse taferelen. In plaats van zeemzoete heiligenbeelden in onze kerken, moeten er nieuwe schilderijen komen. Afbeeldingen van de hel, van mismaakte gedochten, van weerzinwekkende demonen en lijdende sukkelaars. We tonen de straffen die afvalligen te wachten staan. Of we laten hem de veldslagen schilderen, die door onze keizer en koning met zoveel glans gewonnen zijn. Zijn schilderijen zullen een getuigenis zijn voor iedereen die met cijnsen en belastingen aan die oorlog heeft bijgedragen.

SECRETARIS: Ik vind het een uitstekend idee, Antoine. De keizer zal zeer opgetogen zijn! We maken van die Pieter een spion zonder dat hij het zelf beseft!

(De herder loopt onopvallend door het beeld. De secretaris en Granvelle staan op en wandelen terug)

Einde van het vijfde tafereel

ZESDE TAFEREEL

(Het is 1555. Pieter Bruegel komt terug van zijn Italiëreis en wordt met zijn schetsen door zijn werkgever Jeroom De Cock ontvangen)

DE COCK: Welwelwel, meester Bruegel! Dat is lang geleden!

BRUEGEL: Drie jaar, meester De Cock.

DE COCK: Ben je zo lang weggeweest? Tja, Italië is niet naast de deur, dat klopt.

BRUEGEL: Ik reisde niet gewoon naar Italië. Eerst heel Frankrijk door. En ik was ook nog in Oostenrijk, zelfs op Sicilië...

DE COCK: Eerlijk gezegd, had ik meer verslagen verwacht. Het duurde soms meer dan een half jaar voor we iets van je vernamen. Je had even goed verdwenen kunnen zijn. Of vermoord door struikrovers. Je liet ons helemaal in het ongewisse.

BRUEGEL: Ik ging op reis om te tekenen, meester De Cock, niet om te schrijven.

DE COCK: Jajaja, dat wel. Maar wie betaalde jouw reis? Je had me wel iets vaker op de hoogte kunnen houden.

BRUEGEL: Dat zal ik nu doen, meester.

DE COCK: Had je interessante contacten onderweg? Titiaan, Michelangelo,...? Welke Italiaanse grootmeesters heb je ontmoet?

BRUEGEL: Geen enkele.

DE COCK: Geen enkele?

BRUEGEL: Neen, meester. Waarom zou ik? De nieuwe stijl, de Italiaanse renaissance, is hier al voldoende gekend. Michiel Van Coxie, Barend van Orley, mijn eigen leermeester Coecke van Aalst en nog zoveel anderen zijn naar ginder geweest om te stelen met hun ogen. Sommige kunstschilders van bij ons zijn zelfs beter dan hun collega's uit Italië. Wat moest ik daar gaan leren?

DE COCK: Maar enfin! Waarom dan zo'n lange reis gemaakt?

BRUEGEL: Je stuurde me op pad om landkaarten te tekenen.

DE COCK: Ho ja, dat is juist! En laat eens kijken wat je hebt meegebracht?

BRUEGEL: *(overhandigt een map met schetsen)* Dit is de map van het Hageland. Ik reisde eerst naar Brabant. De streek waar ik vandaan kom. Van daar steeds dieper naar het zuiden, tot in Zuid-

Frankrijk. En dan naar Italië. Het Hageland was al een oefenperiode voor mij. Dorpen zoals Haacht, Werchter, Wezemaal,... Met deze schetsen vindt iedereen er moeiteloos zijn weg...

DE COCK: *(opent de map en bekijkt langdurig de tekeningen)*
Kerktorens,... kastelen... windmolens... Landschappen, meester Bruegel?! Ik zie alleen landschappen?

BRUEGEL: Het zijn studies, meester De Cock. Ik zal ze uitwerken tot prenten, waar je dan kopergravures van kan maken en verkopen. De mensen zijn gek op die dingen. Zeker als het zichten zijn van hun eigen dorp, of... van heel ver weg. Dorpen waarvan ze dromen, maar er nooit zullen zijn.

DE COCK: Maar...

BRUEGEL: Ik ben ook van plan te gaan schilderen. Niet zoals de Italiaanse meesters, maar beelden met een verborgen boodschap. Op het eerste zicht een lieflijk landschap, een boom, een riviertje, een boer en wat kippen, en... een herder.

(De herder loopt onopvallend door het beeld)

De herder is de enige van de mensen die geen monsters baart. Hij is verbonden met het landschap, een symbool van rust en overgave... Ik wil op elk van mijn schilderijen een herder...

DE COCK: Pieter Bruegel! Luister nu eens goed,...

BRUEGEL: Kijk hier, meester De Cock, kijk! Neem deze schets! Die maakte ik in Epegem. Vanop de Wijngaardberg kijk je centraal in het dorp. In de verte ligt het gehucht van de Watermolen met de kerk en het huis waar de dorpsheer van Rotselaar woont. Ik gebruik dit aanzicht als achtergrond en plaats vooraan een herberg. Met veel volk. Het volk komt te voet, per paard of met karren van overal aan. Ik zie zo een tafereel voor mij, dat ik 'De Volkstelling in Betlehem' zal noemen...

DE COCK: Genoeg, Bruegel! Ik stuurde je geen drie jaar op reis om landschappen te schetsen.

BRUEGEL: Neen, da's waar.

DE COCK: De kaarten, Bruegel! Waar zijn de landkaarten?

BRUEGEL: Dààr, meester De Cock. In die mappen.

DE COCK: Ik zie geen kaarten!

BRUEGEL: Maar de landschappen zijn de kaarten, meester De Cock!

DE COCK: Hier vindt toch niemand zijn weg in?

BRUEGEL: Juist wel! Ik vertrok vanuit Antwerpen met de beurtvaart over de Dijle naar Leuven. Van daaruit trok ik verder Brabant en het Hageland in. Het eerste wat me opviel, waren de waterlopen, de grote wegen en de krijgsbanen. Daar kan je niet naast kijken. Bovendien kent iedereen die.

DE COCK: Jouw opdracht was om precies de kleine landwegeltjes op te tekenen, Bruegel. Je kent toch wel het gezegde dat het boerenvolk drie dingen mijdt: grote rivieren, grote wegen en... grote heren! Ze sluipen weg tussen struiken en ze verschalken zo de gezanten van de hertog. En erger nog: ook de soldaten van onze koning! Daarvoor hebben we die kaarten nodig. Opdat de soldaten dezelfde weg zouden volgen en weten langs waar de boeren zich verplaatsen, hinderlagen opstellen of wegvluchten.

BRUEGEL: Wel ja, meester De Cock, stel je eens voor: je staat in het midden van nergens, godverloren in de natuur. Weiden, bomen, bossen, hier en daar een beek. Geen levende ziel in de buurt. En je gaat ergens naartoe. Je weet ongeveer welke dorpen en steden je moet doorkruisen. Laat ons zeggen van Mechelen naar Diest naar Leuven naar Tienen naar Tongeren naar Aken naar Rome. En daar tussenin liggen nog een paar dorpen die je kent. Loop jij gebukt naar Rome, meester De Cock? Met je neus tussen je tenen op zoek naar een karrenspoor tussen de struiken? Wel? Neen, natuurlijk niet! Zo geraak je er nooit. Je arriveert hooguit bij een kievitsnest of een paardenvijg. Dat is alles. Neen, je loopt rechtop! Je kijkt rond. Je speurt het landschap af. Je zoekt herkenningspunten in de juiste richting. Een misgroeide boom, een speciale struik, een paal, een kleine heuvel in het landschap en... kerktorens natuurlijk! De landmarken, die jaren lang onveranderd blijven.

DE COCK: Kerktorens... Als we de Calvinisten hun gang laten gaan, branden ze al onze kerken af en slopen de torens! Barbaren, zijn het! Ze stelen onze God en willen hun eigen godsdienst stichten.

BRUEGEL: Daarom moeten we ons tegen hen verzetten, meester De Cock. Onze goede vorst zal het niet laten gebeuren.

DE COCK: Juist, maar zijn legers moeten ook de verraders onder het volk vinden. Daarvoor zijn er landkaarten nodig.

BRUEGEL: Daarvoor moeten ze... hun weg vinden! Met of zonder landkaarten. De weg vinden, dat is het belangrijkste. Neem nu deze schets, meester De Cock. Ik zal ze uitwerken tot een winterlandschap met een vogelval. Iedereen zal het een sfeervolle prent vinden. Maar alleen de aanvoerders van het leger zullen zien hoe ze vanuit de Zennevallei tot in de dorpskom van Epegem

kunnen geraken. En van daaruit naar Vilvoorde, in de achtergrond. Dan zijn ze vlak bij Brussel. (*bladert in de map tot hij een andere schets vindt*) Hier zie je het centrum van het dorp, vanaf de Wijngaardberg. Of het gezicht vanaf Terheiden in Rotselaar.

DE COCK: Ongelooflijk!

BRUEGEL: En hier! Het Olivierdal in Wezemaal. En verder, de Langestraat en de Molenberg. En nog, het kasteel en de lusttuin. En kijk hier, de rivier de Winge. Wat heb je nu aan een riviertje, zal je zeggen? Wel, het is de geheime weg van de bewoners om ongezien in Sint-Pieters-Rode te geraken! Of hier, Nieuwrode! De Beningsberg, de Beiaardberg, de Keeskorf en de Houwaertse Berg. Door naar de grond te kijken, vind je die wegen nooit, meester De Cock. Rotselaar... Ik schetste voor de aardigheid de scheepvaart op de Dijle. Dat is de strategische lijn tussen Werchter en Leuven. Maar de hagenpreken worden gehouden op de Keikantse Berg, de Raasberg of – zoals je hier kunt zien – het Vossenhoofd. De burchttoren van Ter Heyden is het herkenningspunt om er te geraken... En zo schetste ik van Leuven tot in Leyden...

DE COCK: Leyden? Aan de Rijn? Dat is al een heel stuk boven Brabant? Ben je daar ook geweest?

BRUEGEL: Leyden in Frankrijk, meester De Cock. Caesar maakte er de hoofdstad van Gallië van. Ginds noemen ze die stad Lyon...

DE COCK: En hoe belangrijk is dat voor onze geliefde vorst, Pieter Bruegel?

BRUEGEL: Lyon is dankzij de zijdehandel heel bedrijvig met Italië. Het is misschien wel de belangrijkste handelsstad van Frankrijk. Er vertrekken handelswegen naar Rome. Maar in Lyon broeien ook haarden van verzet tegen de paus...

DE COCK: Mooi...

BRUEGEL: Ik ging ook naar Wenen. En van daaruit naar Rome...

DE COCK: Meester Bruegel!

BRUEGEL: Ja, meester De Cock?

DE COCK: Pieter Bruegel, je bent... je bent...

BRUEGEL: Gek? Ik weet het. Als kind noemde men mij al Pier den Drolligaard.

DE COCK: Neen... Je bent... een genie, Pieter Bruegel!

Einde van het zesde tafereel

ZEVENDE TAFEREEL

(Het is de feestdag van een patroonheilige, en dus Vlaamse kermis. In herberg De Verkeerde Weerelt in Antwerpen, houden mannen en vrouwen een drinkgelag.

Een doedelzakspeler en schalmeiblazer spelen muziek, sommige mannen hangen lazarus over de bank. De rest van het gezelschap volksdanst en zingt. In het gezelschap bevinden zich Griet en Pieter Bruegel. De herder kijkt van op een afstand toe)

Komt hier al by, aen-hoort dees klucht: het is van Pier-la - la, een
drol - lig vent-jen vol ge-nucht, de vreugd van zyn pa - pa. Wat
in zyn le - ven is ge-schied, dat zult gy hoo-ren in dit lied: 't is
al van Pier-la - la, sa sa, 't is al van Pier-la - la!

“Komt hier al bij, aanhoort dees klucht:

Het is van Pierlala.

Een drollig ventje vol genucht,

De vreugd' van zijn papa.

Wat in zijn leven is geschied,

Dat zult gij horen in dit lied:

't Is al van Pierlala, sa! sa!

't Is al van Pierlala!

Zo zeer was Pierlala bemind
Van vaartje en moertje saam;
Ze zegden: “Hoor eens lieve kind,
Ons eerste erfgenaam,
Gij wordt haast meester van ons goed
Daarom ziet wel toe wat ge doet!
't Is wel!, zei Pierlala, sa! sa!
't Is wel, zei Pierlala.

Papaatjen, maak u maar van kant,
Dat ik uw schijven heb;
Ik zal mij dragen heel galant,
Gelijk een watersnep.
'k wil met den bek in 't nat ook zijn,
Altijd verheugd in bier of wijn.
't Moet op, zei Pierlala, sa! sa!
't Moet op, zei Pierlala.

Maar als nu was den vader dood,

Och arme, Pierlala!
Die heeft zijn vrienden al genood
Op d'uitvaart van papa.
Hij hield niet veel van lekkernij,
Hij gaf ze t' eten pap en brij.
't Is bon, zei Pierlala, sa! sa!
't bon, zei Pierlala!

De vrienden smeerden daar in huis,
voorwaar zo lange, tot
hij docht: nu wil ik dit gespuis
weêr voeren naar hun kot,
eer ik rake al mijn schijven kwijt,
want 't is, ma foi, al meer dan tijd;
'adieu!' zei Pierlala, sa sa!
Adieu!, zei Pierlala.

Als Pierlala nu was alleen,
wilde hij uit vrijen gaan;
hij dacht: ik zal zo wel getween
als maar alleen bestaan;
en ziende een meisje na de zwier,
vroeg: 'wilde trouwen, gij lodderlijk dier?
Zeg ja!' zei Pierlala, sa sa!
Zeg ja, zei Pierlala.

'Ik hebbe geld en goed genoeg
voor u,' zei Pierlala;
waar op dat aardig meisje loeg
en zeide aanstonds: 'ja,
maar 'k wil dat gij mij preuve doet
en blijk van uw oprecht gemoed.'
'Sa, komt!' zey Pierlala, sa sa!
Sa komt, zei Pierlala.

Dus Pierlala bood geld courant
en trouwde met de bruid;
hij hield ook bruiloft heel plezant;
maar 't was haast blijdschap uit,
als hij alomme werd gevraagd
en van haar crediteurs geplaagd,
'Da 's kaal!' zei Pierlala, sa sa!
Da's kaal!, zei Pierlala.

*(De dansers vallen 'omver van vermoeidheid' of verspreiden zich.
Pieter Bruegel en enkele vrienden beginnen centraal een gesprek.
Enkele anderen dansen nog voort, anderen beginnen te drinken en
'hangen rond'. In een hoekje van de herberg probeert Griet een
man te verleiden met haar opgespannen en halfnaakte boezem.
Gelijktijdig praat Pieter Breugel met zijn vrienden Klosken en
Lamme)*

LAMME: Zo beroemd ben je, Pieter! Een liedje, speciaal voor jou geschreven...

BRUEGEL: Ha ja?

KLOSKEN: Jaja, Pier-lalasa! Da's toch duidelijk?

LAMME: En de inhoud dan! Is er ook niet naast!

BRUEGEL: Laat maar zitten, Lamme! Of ik zal eens een liedje voor jou zingen!

LAMME: Jij en zingen? Dan vliegen alle mussen weg en komen nooit meer terug!

KLOSKEN: Wacht maar,... Als Bruegel het in zijn gewrichten krijgt, dan tekent hij jou op z'n mooist!

(Eén van de herberggasten heft de beker in de hoogte en lalt:

Geeft, bemint, verslindt het nat.
Drinkt maar veel, doch wees nooit zat!

(Niemand geeft er aandacht aan. Het gesprek tussen Bruegel, Lamme en Klosken gaat onverstoord voort)

LAMME: Als je zo voortdoet, zal je 't nooit ver brengen, Pierlala.

KLOSKEN: Denk ik ook niet. Wat een verkwisting van talent!

BRUEGEL: Hoever wil je dat ik het breng? Van bij me thuis tot in de herberg, dat is al een hele afstand...

LAMME: Kom hier maar niet te vaak, Pier.

BRUEGEL: De mensen kunnen niet genoeg in herbergen komen! Mijn vader is er rijk mee geworden. De waterhandel geeft de hoogste zekerheid van een inkomen. Kijk maar naar melkboeren en apothekers...

KLOSKEN: Je weet goed genoeg wat Lamme bedoelt, Pieter. Je bent een tovenaars met de tekenpen, bij meester Coecke heb je alle geheimen van de pigmenten geleerd, meester De Cock kan je aan grote opdrachten helpen, maar jij blijft maar prentjes voor de huiskamer maken.

BRUEGEL: Daar ben ik goed in. En misschien doe ik nog wel wat stiekems, dat jullie niet zien?

(De herder wandelt onopvallend door het beeld)

LAMME: Komaan, Pier! Hoe lang is 't al geleden dat je je meesterschap verwierf? Wanneer werd je lid van de Lucasgilde?

BRUEGEL: Vier jaar geleden. En dan?

LAMME: En dan? En dan? Wat heb je ondertussen uitgericht?

BRUEGEL: Ik ben drie jaar op reis geweest.

KLOSKEN: Ha ja, in de leer bij de grote meesters van Italië?

BRUEGEL: Pfff, wat kunnen die mij leren! Meester Jeroom uit Den Bosch, dàt is een grote. Die zijn fantastisch werk kopieer ik voor meester De Cock om er gravures van te maken.

KLOSKEN: Kopiëren, ja. En wanneer maak je eens eigen werk?

BRUEGEL: Dat komt... dat komt...

(Griet komt aangelopen en gaat recht naar Pieter Bruegel)

GRIET: Kom hier, schat-van-mijn-gat! *(Ze geeft hem een klinkende zoen vol op de mond en loopt alweer door. In een duister hoekje flirt ze nog even met een andere man, draait zich naar het publiek en buigt zich naar voor. De man staat achter haar, gooit haar rokken omhoog en ze bedrijven de liefde. Griet heeft er duidelijk zin in)*

LAMME: Denk je dat er één gilde jou opdracht zal geven om een groot altaarstuk te maken, zolang je met die lichtekooi scharrelt?

BRUEGEL: Wat ik in mijn sponde doe, daar heeft niemand iets mee te maken. Misschien is zij wel mijn muze, inspireert ze me...?

KLOSKEN: Of jij inspireert haar?

BRUEGEL: Zij schildert niet.

LAMME: Neen, maar ze weet wel dat je geld hebt. En dat er een grote erfenis wacht. Brouwerij De Ster is doorheen heel Brabant gekend.

BRUEGEL: Hoe kan jij nu weten wat haar bedoeling is?

LAMME: Leer de taal van de mussen, Pier! Ze zitten op elke vensterbank. Ze zien alles, ze horen alles. En als je geluk hebt, komen ze 't je vertellen.

KLOSKEN: Open je ogen, Pier. Griet is geen spek naar jouw bek. Jij kunt beter krijgen. Zij verleidt je alleen als ze zin in je heeft, en voor de rest hangt ze je de blauwe huik om.

(De herder wandelt onopvallend door het beeld)

LAMME: Horens, joh, van aan je oren tot tegen de maan!

BRUEGEL: Ondertussen geniet ik er toch ook van. Ze ziet er spannend uit en ze weet precies wat een man nodig heeft.

(Eén van de herberggasten heft de beker in de hoogte en lalt:

Wie het wijf trouwt voor het lijf,
verliest het lijf, maar houdt het wijf.

(Niemand geeft er aandacht aan. Het gesprek tussen Bruegel, Lamme en Klosken gaat onverstoord voort)

KLOSKEN: Kijk haar nu aan, ze fladdert van de ene vent naar de andere. Daarnet heeft ze zich nog laten nemen in de hoek van de herberg... Iedereen kon haar zien...

LAMME: ...en horen!

BRUEGEL: Ik heb niks gezien en niks gehoord!

KLOSKEN: Jaja, dat zeggen ze allemaal...

BRUEGEL: Maar wat doet ze verkeerd? Ze oefent zich toch alleen maar?

KLOSKEN: Ja, zo kan je 't ook bekijken!

(Griet fatsoeneert haar kleding en komt weer dichterbij. Ze wendt zich nu tot Lamme, terwijl Bruegel en Klosken met elkaar blijven praten en drinken)

GRIET: Wel Lamme, de beste vriend van mijn beste vriend, hoe is 't met jouw 'beste vriend'?

LAMME: Niemand klaagt er over, Griet. Ik dus ook niet.

GRIET: Maar Lamme toch, jij bent veel te braaf. Je moet de duiven eens laten rondfladderen in plaats van altijd maar op je luie krent te zitten wachten tot de gebraden kippenborstjes in je mond vliegen.

LAMME: Waarom zou ik dat doen, Griet? Ze komen wel van zelf als de tijd er rijp voor is.

GRIET: Jij denkt dat je in Luilekkerland leeft! Welaan, als je zou willen, dan zou je dat kunnen. Maar dan echt willen, he!

LAMME: Ik houd niet van kippenborstjes. Ik heb veel liever de billetjes...

(Griet draait zich met haar rug naar Lamme, heft haar rokken op en schudt met haar achterste)

GRIET: Wat zeggen jou dié billetjes, Lamme? Nog niet gebraden, maar al wel heet...

LAMME: Schoon,... schoon...

(De herder wandelt onopvallend door het beeld)

KLOSKEN: Lamme, trap er niet in! Ze probeert je te verleiden. En bovendien is ze 't wijf van je vriend!

LAMME: Dat weet ik allemaal wel, Klosken, dat weet ik...

KLOSKEN: *(tot Pieter Bruegel)* En jij laat haar zomaar doen?

BRUEGEL: Hoe houd ik haar tegen? Het is haar natuur...

KLOSKEN: Jij verdient beter, Pier!

GRIET: *(tot Lamme)* En gebraden kippenborstjes, die lust je niet?

LAMME: *(haalt schouders op)*

GRIET: *(toont haar borsten)* En wat zeg je hier van, Lamme? Ook niet gebraden, maar wel van een lekker kippetje, hahaha

LAMME: *(kijkt doordringend naar zoveel weelde en steekt voorzichtig de handen uit)*

GRIET: Ha neen, jij deugniet! Naar de poppetjes kijken mag, maar als je te dicht komt, gaat het kastje dicht!

(De herder wandelt onopvallend door het beeld)

LAMME: Maar, jij...

GRIET: Je bent dronken, Lamme. Je weet niet meer wat je doet. *(Ze draait zich om en fladdert weg naar een andere man. Eén van de herberggasten heft de beker in de hoogte en lalt:*

Gaat toch nooit te zat naar bed.
Drink wel veel, maar opgelet!

(Niemand geeft er aandacht aan. Het gesprek tussen Bruegel, Lamme en Klosken gaat onverstoord voort)

KLOSKEN: Zie je nu wel, Pier? Zelfs je beste vrienden spaart ze niet. En geloof me, wij interesseren haar echt niet, hoor. Ze doet het alleen maar om jou te tergen.

BRUEGEL: Waarom zou ze me tergen? Ze heeft het goed bij mij. Ik geef haar ook geregeld geld...

LAMME: Misschien is 't niet om te tergen, maar...

BRUEGEL: Maar, wat?

KLOSKEN: Om je te laten voelen dat je haar niet mag lossen, Pier, want dat ze elk ogenblik weg kan zijn.

BRUEGEL: Ach, dat is alleen vandaag. 't Is Vlaamse kermis. Iedereen is een beetje lossen dan anders. 't Zal niet meer gebeuren...

(Eén van de herberggasten heft de beker in de hoogte en lalt:

Als gij geweest zijt zat of zot,
Zeg dan nooit "'t Gebeurt niet meer, begot!"

Niemand geeft er aandacht aan. Het gesprek tussen Bruegel, Lamme en Klosken gaat onverstoord voort)

KLOSKEN: Weet je wat, Pier? We zullen een afspraak maken!

BRUEGEL: Een afspraak?

KLOSKEN: Wel ja, je neemt een kerfstok zoals de notaris of de herbergier, en elke keer als ze jou bedriegt of beliegt, geef je er een kras op.

LAMME: Een kerfstok... een kras, ja... En dan, Klosken?

KLOSKEN: Wel, op het ogenblik dat de stok vol krassen staat en er geen plaatsje meer over is, dan stop je met haar te zien.

BRUEGEL: Hahahahahaha...

KLOSKEN: Dat is toch een eerlijke afspraak? Dan laat je de keuze aan haar. Zo lang ze zich netjes gedraagt, hoeft ze niet bang te zijn. En als ze overdrijft, heeft ze 't zelf gezocht.

BRUEGEL: Hahahahahaha...

LAMME: Ja, Pier, dat vind ik ook een goede afspraak. Zoek al maar een kerfstok.

BRUEGEL: Een kerfstok? Een kerfstok? Ik ga er direct eentje halen, zie!

(De herder wandelt onopvallend door het beeld. Bruegel gaat naar hem toe en neemt zijn lange wandelstok over. Die stok is bijna 4 meter lang)

KLOSKEN: Wat heb je daar nu bij je?

BRUEGEL: Wel, een kerfstok!

LAMME: Ja, maar...

BRUEGEL: Ik heb 'm ineens lang genoeg gekozen. Als die vol gekrast is, is Griet versleten en ben ik haar toch beu.
Hahahahahahaha.....

LAMME: Ja, maar dan moet ze naar mij ook niet meer komen...

KLOSKEN: Hahahahahaha...

Einde van het zevende tafereel

ACHTSTE TAFEREEL

(Het is 1563. Huis De Grooten Roosenboom in de Kathelijnestraat te Mechelen, waar de weduwe van Coecke van Aalst woont en haar kunsthandel heeft. De Kathelijnestraat is helemaal door kunstenaars zoals tekenaars, etsers, schilders, beeldhouwers, glazeniers, stoffeerdere, ... bewoond. Het is een rechte straat die in het stadscentrum even voorbij de kathedraal begint en doorloopt tot aan de stadspoort. Van daaruit loopt er ook een quasi rechte baan tot in Antwerpen, het culturele en handelscentrum. Ook kunsthandelaar Claude de Roissy, bijgenaamd Dorizi, drijft een grote kunsthandel in deze straat. Hij brengt een bezoek aan Maria Coecke-Verhulst die niet alleen prenten verkoopt, maar zelf ook schitterende miniaturen schildert en restaureert)

DORIZI: Mooie miniaturen heb je daar, vrouw Verhulst.

VERHULST: Ze komen uit het klooster van Echternach. Het is een liedboek.

DORIZI: Ho, ik dacht dat het jouw eigen werk was?

VERHULST: Ik kreeg het alleen maar ter restauratie. Het werd te droog bewaard en het perkament is beginnen te kraken. Daardoor zijn er stukjes verf losgekomen...

DORIZI: Dat is jammer...

VERHULST: Ik krijg het wel weer goed!

DORIZI: Daar twijfelt geen mens aan. En hoe gaan voorts de zaken?

VERHULST: Het gaat zoals het moet, Dorizi. En anders moet het maar zoals het gaat.

DORIZI: En de kinderen? Hoelang ben je nu al weduwe?

VERHULST: Dertien jaar. En de kinderen gaan ondertussen hun eigen weg. Alleen Maeyken is nog thuis, maar die is nog maar 17.

DORIZI: Dan duurt het wellicht ook niet lang meer vooraleer zij...

VERHULST: Wat moet je, Dorizi? Ik denk niet dat je naar mijn winkel komt om over de kinderen te praten? Je hebt het in je eigen zaak al druk genoeg.

DORIZI: Ik kom je een gunst vragen, vrouw Verhulst.

VERHULST: De grote Dorizi vraagt aan de kleine Verhulst een gunst?

DORIZI: Ja. Eentje waar iedereen beter van wordt.

VERHULST: Laat eens horen!

DORIZI: Ken jij Pieter Bruegel?

VERHULST: Bruegel? Ja... Uit een ver verleden... Hij was eerst leerling en daarna gezelschap van mijn man. Woonde zelfs een tijdje bij ons in, op de Lombardenvest in Antwerpen. Ik herinner me nog hoe hij met Maeyken speelde in die tijd...

DORIZI: Juist, die is het. Toen jouw man stierf, is hij nog een jaar bij mij in de leer geweest. Ik liet 'm onder andere een paar grisailles maken voor de Sint-Romboutskerk. Deed dat niet slecht.

VERHULST: Ging hij daarna niet bij Jeroen De Cock werken? Prenten van Jerom Bos natekenen om ze te laten graveren?

DORIZI: Klopt. De Cock stuurde hem zelfs drie jaar op studiereis naar Italië.

VERHULST: En wat is er met die Bruegel?

DORIZI: De Cock is ook overleden en Bruegel heeft zich nu als vrijmeester gevestigd. Hij is daar bijzonder trots op, maar zou meer herkenning willen als kunstschilder. Tot nu toe kende men hem alleen maar van de prenten.

VERHULST: Met prenten is ook het meeste te verdienen. Die kan je blijven verkopen. Een schilderij is maar een eenmalige opdracht.

DORIZI: Leer mij er wat van, vrouw Verhulst! Voor een grote zaak zijn prenten veel belangrijker. Maar een zaak zoals die van jou, herstelt zelfs... miniaturen! Dat is ook eenmalig. En met schilderijen kan je prestige afdwingen, zonder dat de kosten te hoog oplopen.

VERHULST: Ga jij mijn rekeningen maken, Dorizi?

DORIZI: Neen vrouw Verhulst, maar ik ben zakenman. Ik weet hoe de handel in elkaar zit. Ik weet ook dat je op Bovendael, helemaal in het zuiden van Brussel, een groot huis gekocht hebt in de Hoogstraat, en daar een tweede zaak begon.

VERHULST: Aan de Walsche Plaetse, vlakbij de Kapellekerk, ja.

DORIZI: Dat heb je goed bekeken. Antwerpen is een handelscentrum en een culturele metropool op zo'n 5 uur van Mechelen. Brussel ligt even ver hier vandaag, maar daar woont de aristocratie. Je speelt dus op twee steden waar geld rolt.

VERHULST: Jaloers, Dorizi?

DORIZI: Neen, absoluut niet. Ik gun het je. Je bent een goede zakenvrouw, met veel doorzicht. Daarom kom ik je een voorstel doen...

VERHULST: Ik ben niet te koop, Dorizi. Laat dat duidelijk zijn.

DORIZI: Waarom zo'n afwerende houding, vrouw Verhulst? Ik kreeg onlangs het voorstel om exclusief handelaar te worden voor... de schilderwerken van Pieter Bruegel. Hij zoekt een beetje zekerheid. Pieter is een kunstenaar, geen handelaar. Daarom zoekt hij iemand die zijn zaken behartigt.

VERHULST: Welwel, gefeliciteerd dan!

DORIZI: Ik ga er niet op in, vrouw Verhulst. We hebben mekaar te weinig te bieden. Ik heb te weinig klanten voor schilderijen en wil me daar ook niet op toeleggen. Prenten en stoffering zijn mijn ding. En wat Pieter schildert, is dan weer niet erg gevraagd door mijn klanten. Maar voor jou zou het een grote kans zijn om met hem samen te werken.

VERHULST: En wat verdien jij eraan, Dorizi?

DORIZI: Persoonlijk, niets. Maar de sector vaart er wel bij. Er zijn 150 kunsthandelaars in Mechelen. Maar alleen in de Kathelijnestraat zullen dan twee grote handelaars zijn, elk gespecialiseerd. En een fantastisch kunstenaar zal onbekommerd zijn talent kunnen uitleven. Daar worden we allemaal beter van.

VERHULST: Die Bruegel heeft nu niet bepaald de beste reputatie...

DORIZI: Nochtans, Jongelinck en Granvelle zijn grote klanten van hem.

VERHULST: Ik bedoel zijn levensstijl.

DORIZI: Nu trekt hij in Antwerpen veel op met Hans Franckert, die bijna al zijn werken verkoopt. Maar Franckert is een feestvarken, een drinkebroer, een wijvenzot... Dat blijft niet duren. Wij kunnen ervoor zorgen dat Bruegel een toekomst krijgt, vrouw Verhulst.

VERHULST: Bruegel is ook niet vies van vrouwtjes, hoor ik hier en daar. Al jaren trekt hij op met een zekere Griet, die hem bedriegt waar hij bij staat. En hij gaat eveneens zijn gangen.

DORIZI: Geef Bruegel onderdak, een atelier, een omgeving. Bescherm hem tegen de grote, boze wereld en hij bloeit open als de grootste kunstenaar van deze eeuw. Wat zeg ik? Zei ik, van deze eeuw? Wel, van deze en van al de volgende eeuwen!

VERHULST: Hem beschermen tegen de grote, boze wereld? Als het kwaad in hem zit, kan niemand hem beschermen.

DORIZI: Er zit geen kwaad in hem, vrouw Verhulst. Hij is een schalkaard, maar niet kwaadaardig. Je hebt een huis in Brussel. Dat is op meer dan een dagreis van Antwerpen. Laat hem daar wonen en werken. Binnen de kortste tijd is hij die Griet vergeten.

VERHULST: Dacht je dat er in die uithoek van Brussel geen vrouwen wonen die zich laten charmeren door een kunstschilder en die op zijn geld en goed uit zijn?

DORIZI: Dat kan je voorkomen, vrouw Verhulst.

VERHULST: Ha ja?

DORIZI: Maak zelf de keuze in zijn plaats.

VERHULST: Je bedoelt dat ik in Brussel een vrouw moet uitkiezen die hem zal temmen?

DORIZI: Bruegel mag je niet temmen. Je kunt 'm wel genoeg doen, innerlijke rust schenken.

VERHULST: En waar vind ik zo'n vrouw? Hoe oud is die Pieter Bruegel ondertussen al?

DORIZI: Ik schat zo'n 35 jaar... Hij is bijna op het hoogtepunt van zijn kunst en zijn succes.

VERHULST: Hij is ook op het hoogtepunt van zijn drift!

DORIZI: Daar is hij bijna over, vrouw Verhulst. Bruegel heeft gezondheidsproblemen. Niet ernstig, maar het kalmeert hem wel.

VERHULST: Je bedoelt toch niet, dat ikzelf...?

DORIZI: Nee, vrouw Verhulst. Jij blijft hier nodig. Maar er is iemand anders...

VERHULST: Ja?

DORIZI: Hoe oud is Maeyken ondertussen, zei je? 17? Dat is toch een prachtige leeftijd! Ze is helemaal plukrijp. Ze kan meteen al enkele kinderen krijgen.

VERHULST: Maeyken??!

DORIZI: Ja, Maeyken, waarom niet? Ze heeft er de leeftijd voor. Het is een mooie vrouw. Ze komt uit een artistieke familie. Haar broers, haar ooms, haar vader zaliger, jij... Zij zou uitstekend passen aan de zijde van een kunstenaar zoals Bruegel.

VERHULST: Hij is dubbel zo oud als zij, Dorizi!

DORIZI: Maar hij heeft een fortuin geërfd en is bezig zelf ook fortuin te maken. Bruegel en Coecke en Verhulst... Het kan een prachtige combinatie worden. Ik heb helaas geen huwbare dochter. Anders...

VERHULST: Die monniken zijn ongelooflijk krenterig! Kijk hier, ze bespaarden zelfs op eiwit om hun kleurpigmenten in op te lossen. De kleuren komen gewoon los van het perkament! Een schande is het...

DORIZI: Ja vrouw Verhulst, in de kloosters geldt helaas niet dezelfde beroepseer als bij ons. Zij hebben dan ook geen gilden om de kwaliteit te bewaken.

Einde van het achtste tafereel

NEGENDE TAFEREEL

(Het is 1563. Mechelen, het huis 'De Grote Rosenboom' dat later 'Het Vliegend Peerd' zal heten, in de Katelijnestraat. Er heeft een huwelijksfeest plaats. De gasten zijn bijna allemaal dronken. Ze drinken bier uit bekers en eten hutsepot en rijstpap. Alleen de doedelzakspeler is nuchter. Hij speelt en iemand zingt de laatste strofen van het Pierlala-lied. Alleen Pieter Bruegel en Maeyken Verhulst dansen in feestkledij hun bruidsdans)

“Als Pierlala nu was hersteld,
verzoende hij met zijn vrouw;
hij kwiste voorts niet meer zijn geld,
maar leefde in liefde en trouw;
en als er van zijn volk noch kwam
hem vragen: ‘zijde op ons nog gram?’
‘Dat 's uit!’ zei Pierlala, sa sa!
- ‘Dat 's uit!’ zei Pierlala.

En was er iemand stout genoeg
van nog te komen na,
om hem te vragen, laat of vroeg:
‘jaagt weg!’ zei Pierlala.
Dus leefde hij voort in peis en vree
tot een exempel van de stee.
‘t Was best’, zei Pierlala, sa sa!
’t Was best, zei Pierlala.

Dus vrienden, die dees rare klucht
hebt g'hoord van Pierlala,
volgt hem in 't goed doen met genucht,
maar niet in 't kwisten na;
wilt gij in vrede leven hier,
met Pierlala verlaat den zwier.
Schei uit! met Pierlala, sa sa!
Schei uit! met Pierlala.”

(Het licht fade langzaam uit, de muziek wordt steeds stiller, het feest gaat in de verte door)

Einde van het negende tafereel

TIENDE TAFEREEL

(Het is 1564, in het atelier van Pieter Bruegel aan de Hoogstraat 132 te Brussel. Op het podium staat een schildersezels met de achterzijde van een canvas naar het publiek. Het doek is ongeveer 124 x 170 cm groot. Pieter Bruegel werkt aan een nieuw schilderij. Na korte tijd komt zijn vrouw Maeyken, die hoogzwanger is, binnen)

MAEYKEN: Pieter?

BRUEGEL: Maeyken!

MAEYKEN: Ja, Pieter, ik weet dat ik je niet mag storen tijdens je werk...

BRUEGEL: Waarom doe je 't dan toch?

MAEYKEN: We hebben bezoek...

BRUEGEL: Ik werk nu!

MAEYKEN: Maar...

BRUEGEL: Stuur ze door!

MAEYKEN: Het is belangrijk...

BRUEGEL: Laat ze dan wachten!

MAEYKEN: Hoe lang kan ik hem laten wachten, Pieter?

BRUEGEL: Tot ik klaar ben.

MAEYKEN: Wanneer is dat dan?

BRUEGEL: Straks! Morgen! Volgend jaar! Dat weet ik niet! Alleen het schilderij weet wanneer het klaar zal zijn.

MAEYKEN: Maar het is een kardinaal, Pieter! Hij wil je absoluut spre...

BRUEGEL: de Granvelle? Kardinaal de Granvelle?

MAEYKEN: Ja, ik denk het wel, Pieter. Hij kwam al eerder op bezoek. Je verkocht schilderijen aan hem.

BRUEGEL: Breng hem hier dan!

MAEYKEN: Goed ...

BRUEGEL: Waarop wacht je?!

MAEYKEN: Ik ga al!

(Exit Maeyken, Pieter legt zijn palet neer en wast zijn penseel uit. Even later leidt Maeyken de kardinaal naar binnen)

MAEYKEN: Kom binnen, Monseigneur ...

GRANVELLE: Dank je, Maeyken. De Heer zegene jou en het kind dat je draagt...

BRUEGEL: Kardinaal...

GRANVELLE: Mijn goede vriend, Pieter!

BRUEGEL: Wat verschaft ons de eer van uw bezoek, kardinaal?

GRANVELLE: Ik kom...

MAEYKEN: Zal ik iets te drinken brengen, Pieter?

BRUEGEL: Breng meteen een hele kruik bier, Maeyken. En twee kroezen... *(Exit Maeycken)*

GRANVELLE: Aan een nieuw meesterwerk bezig, Pieter?

BRUEGEL: Ja, kardinaal. Het grootste dat ik tot nog toe schilderde. Bijna 2 el hoog en 2,5 el breed. Het is bestemd voor de collectie van Nicolaes Jongelinck.

GRANVELLE: Hahaa, Jongelinck! Ik ken hem. Hij is een goede vriend van onze koning Filips II. De koning logeerde nog bij hem toen hij enige jaren geleden in Antwerpen was...

BRUEGEL: Ja, Jongelinck is een belangrijk belastingontvanger in Brabant en Zeeland. Nicolaes verwierf ook de landtol op de Brabantse binnenvaart en de wijnaccijns. Dat laatste alleen al, levert hem anderhalve gulden op voor elke wijnton die van overzee komt!

GRANVELLE: Hij is een rijk man, maar ook een man die zijn rijkdom kan delen.

BRUEGEL: Hij is een groot kunstverzamelaar. Hij geeft regelmatig opdrachten aan Frans Floris en Gillis van Coninckxloo, en bezit zelfs werk van Albrecht Dürer. Bij mij bestelde hij al meer dan 10 schilderijen!

GRANVELLE: Dat is een goeie zaak, Pieter. Maar let wel op! Jongelinck heeft een prachtige, dure woning op Kipdorp. Het huis heet 'Sphera Mundi'. Dat betekent 'de wereldbol'. Buiten de Sint-Jorispoort, in het landgoed Ter Beke, bezit hij nog een rijkelijk buitenverblijf waar hij het grootste deel van zijn kunstcollectie

bewaart. Maar om de accijnzen te mogen innen, moet hij elk jaar meer dan 40.000 gulden aan de stad Antwerpen betalen. Ik weet dat op dit ogenblik zijn schulden al meer dan 50.000 gulden bedragen!

BRUEGEL: Hij betaalt me altijd vooruit, kardinaal.

GRANVELLE: Dat is zeer goed, mijn vriend! En weer helemaal in de vertrouwde tinten? Oker, beige, bruin... De aardekleuren!

BRUEGEL: Ik spaar mijn andere kleuren op, kardinaal. Op de juiste plaatsen gebruik ik ook rood en blauw. Rood voor de zonde en blauw voor bedrog en dwaasheid...

GRANVELLE: Zoals de bedrogen vrouw die haar man een blauwe mantel over de schouders hangt?

BRUEGEL: Een paar kleuren zijn voor mij genoeg om een heel verhaal te vertellen, kardinaal.

GRANVELLE: Rood en blauw, Pieter. Als je ze op je palet mengt, krijg je toch paars? En waar staat die kleur dan voor?

BRUEGEL: Voor bisschoppen!

GRANVELLE: Juist, ja... En welk schilderij maak je nu voor Nicolaes Jongelinck?

BRUEGEL: Ik schilder de kruisdraging, kardinaal...

GRANVELLE: Dat is mooi!

BRUEGEL: ...maar heu, op mijn manier!

GRANVELLE: Ik kan me niet voorstellen dat je 't op een andere manier zou schilderen, Pieter. *(Hij kijkt aandachtig naar wat er al op het doek staat)* Het lijkt me wel druk te worden, zo te zien. Alsof het dorp komt kijken naar de stoet... Hoewel, ik zie Christus nog niet met zijn kruis. Je bedoelt toch de kruisdraging van Jezus Christus naar Golgotha, veronderstel ik.

BRUEGEL: Ik ken maar één kruisdraging.

GRANVELLE: Er is maar één kunstenaar, Pieter Bruegel, die de kruisdraging kan schilderen zonder een kruis te tonen!

BRUEGEL: Dat komt nog, kardinaal. Hier zo ongeveer zal ik heel klein Christus schilderen. Mét het kruis op zijn schouders. Maar ik wil meer tonen dan alleen dat. Ik voorzie zo'n 150 personages in het tafereel. Hier bovenaan staat een rots met een windmolen. Voor de herkenbaarheid, zodat het schilderij meer zal beklijven. Daarachter maak ik een zicht op de stad Jeruzalem. En alle

mensen zijn met zichzelf bezig. Ze kijken nauwelijks om naar de wenende vrouwen. In moeilijke tijden vervult de menselijke ziel zich met ongevoeligheid voor het leed van anderen. Ons verstand benevelt en we worden allemaal blind voor het lijden van een mens.

GRANVELLE: Zo ken ik je, Pieter. Ik moet nu aan een eerder werk van jou denken. 'De val van Icarus', weet je nog?

BRUEGEL: Wat is daarmee?

GRANVELLE: Jouw geniaal sarcasme, mijn vriend!

BRUEGEL: Hoezo?

GRANVELLE: Icarus, de Griekse held die door koning Minos op Kreta gevangen werd gehouden... Hij maakte vleugels van bijenwas en hoopte al vliegend te kunnen ontsnappen... Maar hij vloog te dicht bij de zon, de was begon te smelten en hij stortte neer in de Egeïsche Zee...

BRUEGEL: Het verhaal van Ovidius, kardinaal. Dat kennen we toch.

GRANVELLE: Zeker! En wat schilder jij? Een doek, iets groter dan de helft van dit, met een schitterend landschap met zeezicht. Op de voorgrond een boer die ploegt. Even verderop een herder die zijn schapen hoedt. Maar geen Icarus!

BRUEGEL: Toch wel!

GRANVELLE: Jaaaa,... Alleen ergens uit de zee steekt onopvallend één been omhoog! De man is al in het water gevallen, op het ogenblik dat je zijn val wilde vastleggen. Er gaat meer aandacht naar de boer dan naar de held!

BRUEGEL: Geen ploeg staat stil voor een man die sterft, kardinaal. Het is wreed, maar zo is het leven.

(Maeyken komt binnen met een kruik bier en twee kroezen)

MAEYKEN: Hier, lekker fris bier voor jullie!

GRANVELLE: Dank je wel, Maeyken.

BRUEGEL: *(zegt niets, maar gromt een korte dank terwijl hij het bier uitschenkt en een kroes aan Granvelle overhandigt)*

(Exit Maeyken)

GRANVELLE: Hmmm, het lekkere Brabants bier! Wat zal ik het missen...

BRUEGEL: Missen?

GRANVELLE: Ja, ik kom afscheid nemen, mijn vriend.

BRUEGEL: Afscheid?

GRANVELLE: Ja, Pieter. (...) We leven in moeilijke tijden. De Reformatie wint terrein. Onze keizer is afgetreden en heeft het bewind overgedragen aan zijn zoon Filips II. Die stuurde mij hier naartoe als gouverneur van de Spaanse Nederlanden. Het was de bedoeling dat ik de macht van Rome opnieuw zou veroveren. Maar de Kerk was al zo corrupt geworden. Ze bediende zichzelf en niet het keizerrijk. De adel had zich binnen haar structuren genesteld. Ik moest drastisch ingrijpen. Daarom richtte ik het aartsbisdom Mechelen op, schafte het bisdom Antwerpen af en herschikte de andere. Ik vond dat de prelaten opnieuw de macht moesten krijgen. Maar de adel kwam in opstand. Ze smeedden zelfs een Eedverbond der Edelen. Tweeduizend edelen hebben er zich bij aangesloten! Tweeduizend! Zelfs de landvoogdes Margaretha van Parma steunde me op den duur niet meer en toonde meer begrip voor de adel. Ik heb gefaald, mijn vriend. Ik word teruggeroepen en overgeplaatst naar Besançon.

BRUEGEL: U bent altijd goed voor me geweest, kardinaal.

GRANVELLE: Jij hebt ons ook grote diensten bewezen, Pieter. Het was een geniale vondst om geheime kaarten te overschilderen met landschappen. Je gebruikte herkenbare landschapspunten zoals kerktorens en andere gebouwen die je in fictieve landschappen plaatste. En haast onmerkbaar stonden ook de riviertjes en de kleine wegeltjes op je werk. Niemand schonk er aandacht aan, maar onze spionnen vonden er wel hun weg door. Iedereen dacht dat je alleen maar lieflijke, landelijke boerentaferelen schilderde, maar het waren militaire meesterwerken. Mees-ter-wer-ken!

BRUEGEL: Dank u, kardinaal. Komaan, drink uw beker leeg. Er is nog genoeg bier in de kruik! (*schenkt bij*) Ik had trouwens besloten, kardinaal, om stiekem uw portret te schilderen bij deze Kruisdraging. Kijk hier, ongeveer in het midden van het schilderij, dat groepje met de rechterlijke overheid... De voornaamste ruit... Die laat ik eruit zien als kardinaal Antoine Perrenot de Granvelle! Als dank voor mijn weldoener...

GRANVELLE: Geen dank, mijn vriend. Ik ben een groot bewonderaar van uw werk. En ik zou graag hebben dat je nog één groot werk voor mij maakt.

BRUEGEL: Met genoegen, kardinaal. Had u al een bepaald onderwerp in gedachten?

GRANVELLE: Zoals je weet, gebruiken de mensen hier een codetaal om de Spanjaarden te misleiden. In plaats van te zeggen wat ze bedoelen, gebruiken ze spreekwoorden. Die begrijpen wij niet. Ik zou graag hebben dat je zoveel mogelijk spreekwoorden verzamelt en ze uitbeeldt, zodat onze soldaten kunnen zien wat ermee bedoeld wordt.

BRUEGEL: Ik laat het idee rijpen, kardinaal. Maar als ik u mag tegenspreken...

GRANVELLE: Je mag.

BRUEGEL: Die spreekwoorden zijn geen sabotage. Wij praten altijd in beelden. Zo is onze taal.

GRANVELLE: In spreekwoorden, vergelijkingen, gezegden?...

BRUEGEL: Spreekwoorden zijn de ervaring van duizenden jaren en van honderden geslachten, kardinaal.

GRANVELLE: Wacht toch maar niet te lang met ze te schilderen, mijn vriend. Vooraleer je penseel gebroken wordt...

BRUEGEL: Nu praat u in raadsels, kardinaal.

GRANVELLE: Er komen duistere tijden. De graaf van Egmont is speciaal naar Spanje afgereisd om onze koning Filips II erop te wijzen dat het volk en de adel in de Nederlanden morren omdat ze geen aandeel in het bestuur meer hebben. De Staten-Generaal is al sinds jaren niet meer bij elkaar gekomen. Hij verzocht de koning om minder streng op te treden tegen de reformisten. Maar de koning stuurde hem zonder antwoord terug naar Brussel. Hoogstwaarschijnlijk zal na mijn vertrek Ferdinand Alvarez van Toledo naar de Nederlanden worden gestuurd om orde op zaken te stellen. Wellicht laat hij Egmont onthoofden. Alva is een meedogenloos man. De kermisklokken zullen zwijgen en je zult alleen nog doodsklokken horen luiden. De volgende jaren zal het goede leven eindigen en overgaan in een periode van doodvonnissen, pijnkamers, executies en bloedbaden, Pieter.

BRUEGEL: Dan zal er ook geen ruimte meer zijn voor humor en ironie, vrees ik?

GRANVELLE: Er zal geen ruimte meer zijn voor gelijk wat. Stilaan zal men de mensen hun klein, dagelijks plezier ontnemen. Het roken van een pijp zal verboden worden, net zoals het eten van een haas of een konijntje, het bier wordt gerantsoeneerd, de herbergen gesloten. Dansen zullen des duivels zijn en alle lekker eten noemt men dan ongezond. De mensen zullen niet meer mogen zingen wanneer ze naar de akkers gaan. Ze zullen geen muziek meer mogen maken op bruiloften, niet meer in groepjes van vijf op straat komen. Bruiloften zullen ze in 't geheim moeten vieren.

Alle plezier en levensvreugde zal gesmoord worden. De belastingen zullen verhogen. De kettters zullen de wereld doen verzuren. Maar de verhoudingen zullen harder worden. Calvijn tegenover de paus. De prins van Oranje steunt al volop de kettters.

BRUEGEL: Kunstenaars zullen altijd blijven bestaan.

GRANVELLE: Ook die, Pieter, ook die... De protestanten beschouwen afbeeldingen van heiligen, als afgoderij. Ik voorspel dat ze over enkele jaren alle beelden in de kerken zullen stuk slaan en alle schilderijen verbranden. Het drukken van boeken zal verboden worden. Alleen hun valse preken zal men nog mogen aanhoren. De ene blinde zal de andere leiden...

BRUEGEL: De mensen zullen zich altijd tot God blijven richten, kardinaal. Hij zal hun redder zijn... Dat zegt men toch.

GRANVELLE: Jij en ik weten dat dit een verhaaltje is voor het volk, Pieter. In werkelijkheid gaat het over veel meer dan het geloof. Het gaat over macht en geld en bezit. Het is altijd al zo geweest. In 1520, lang voor jouw geboorte, werd de koning van Spanje in de Domkerk van Aken tot Keizer gekroond. Een verzameling ridders en bisschoppen had Karel uitverkozen boven alle anderen, om keizer te worden van het grootste rijk op aarde. Een rijk dat zo groot was, dat de zon er nooit zou ondergaan. Allen beweerden dat de Heilige Geest hen de goddelijke genade had geschonken om deze keuze te maken. Maar slechts weinigen weten dat Margaretha van Oostenrijk hen een miljoen gouden ponden betaalde om de stemmen van de keurvorsten af te kopen en zo haar neef aan de macht te brengen!

(De herder loopt onopvallend door het beeld)

Ik vrees vooral dat koning Filips deze heilige oorlog, ondanks veel bloedvergieten, zal verliezen. Alva en zijn troepen zullen overmoedig worden. Ze zullen zich onoverwinnelijk achten. En zich aan evenveel uitspattingen en corruptie te buiten gaan als de Kerk en de edelen.

BRUEGEL: We leven in een verkeerde wereld, kardinaal. Maar het zal mij een zorg zijn. Ik laat mijn broek zakken en toon mijn bloot gat zoals een spiegel aan al wie mooie praatjes verkoopt.

GRANVELLE: Als kunstenaar zal je even kwetsbaar zijn als iedereen, Pieter. Je lacht en spot met iedereen. Ik had het al over jouw werk De Val van Icarus. Heel stiekem heb je daar achter een boom een man geschilderd in zijn bloot achterwerk terwijl hij zijn behoefte doet... Tsss...

BRUEGEL: Dat is toch de meest natuurlijke zaak ter wereld, kardinaal?

GRANVELLE: Ja, dat is het zeker. Maar op een schilderij... Terwijl een paar meter verderop een man aan 't verdrinken is...

BRUEGEL: Ik vind het een eer dat u dat heeft opgemerkt, kardinaal. Die man zijn bloot gat is niet groter dan maar een wit vlekje op dat hele schilderij...

GRANVELLE: Wees voorzichtig, 'meester Bruegel'! Wist je dat in Rome Daniele da Volterra opdracht kreeg om op Het Laatste Oordeel van Michelangelo in de Sixtijnse kapel, de naakte delen te overschilderen? Er treedt een nieuwe preutsheid aan en wie zich niet aan de regels houdt, zal ongenadig worden gestraft.

BRUEGEL: Ik ben nooit van iemand afhankelijk geweest, kardinaal. Mijn vader heeft mijn broer en mij een mooie erfenis nagelaten. Ik hoef mijn penseel niet in honing te dopen voor ik begin te schilderen. Ik moet om den brode geen portretten schilderen waarvoor de knechten en meiden in potsierlijke klederdracht geposeerd hebben, en waar ik de gelaatstrekken altijd jonger en mooier moet maken dan de opdrachtgevers in werkelijkheid zijn. Ik maak ook geen schilderijen voor altaren, kerken of paleizen. Daar vond men mij nooit goed genoeg voor. Toen ik nog in Mechelen woonde, heb ik één keer de achterkant van een triptiek mogen schilderen: Sint-Rombouts en Sint-Gommarus. Het werk was bestemd voor de kapel van de Handsschoenmakersgilde in de kathedraal. Het was een werk van Peter Baltens. Ik had zelfs mijn meesterschap nog niet verworven. Maar daarna heb ik nooit meer zo'n opdracht gekregen. Ze noemen mij de Boerenbruegel omdat ik zogenaamd lieflijke tafereeltjes uit het volksleven schilder. Maar ze zijn te dom om te zien hoe ik hen allemaal te kakken zet, hoe ik hen uitlach, hoe ik in de grootste landschappen alleen kleine, lelijke mensen plaats. Met gebreken of geestelijke misvormingen. Tragikomische schertsfiguren die denken dat ze heerser zijn van de natuur, maar ze zoenen met een varkenssnuif aan hun gekwelde smoel. Ik schilder met passie, maar zonder compassie. Ik schilder lust, maar geen idylle. Ik schilder de zonde, demonen en erfschuld. De mensen die ik schilder, vreten, slempen en dansen om het ongeluk af te weren omdat het geloof toch geen uitwerking heeft. Ze hebben heimwee naar een tijd die er nooit geweest is. Het gouden tijdperk hoort ons niet toe, kardinaal. We zouden het toch maar vernietigen. En zo te horen, zijn ze er trouwens vandaag al volop mee bezig.

GRANVELLE: Daarom moet je oppassen, Pieter. Ik ben gekomen om afscheid te nemen, maar ook om je te waarschuwen. Je hebt honderden prenten getekend waarin je de machthebbers voorstelt als kwaadaardige, vulgaire wezens in een groteske wereld, ridicuul, kreupel en geestelijk impotent. Tot op heden zagen ze het niet. Ze lachten ermee. Omdat ze te dom waren de dubbele bodem te zien. Maar er komt een dag dat je erop afgerekend zult worden.

BRUEGEL: Wat moet ik dan doen, kardinaal?

GRANVELLE: Verbrand ze. Maak er een helle vuur van. En verbrand tegelijk de demonen mee, die onze maatschappij bedreigen. Schilder alleen nog spelende kinderen of brave, bijbelse taferelen. Dat kan niemand je kwalijk nemen, mijn vriend.

BRUEGEL: Ik zal een schilderij maken van de toren van Babel, kardinaal. Waar grootspraak en wartaal met elkaar in dialoog gaan. Maar ook daarvan zullen ze de symboliek niet begrijpen.

(De herder loopt door het beeld)

GRANVELLE: Zullen we onze beker leegdrinken, mijn vriend?

BRUEGEL: We zullen 'm ledigen tot op de bodem, kardinaal!

(Op verschillende plaatsen op het podium ontstaan grote vuren. De wereld brandt.)

Einde van het tiende tafereel

ELFDE TAFEREEL

(Het is 5 september 1569. Brussel, Hoogstraat 132: Pieter Bruegel zit, half liggend – half hangend in ondersteunende kussens, op bed. Hij heeft al dagen vreselijke buikpijn en maagklachten. Vandaag is hij stervende. Zijn schoonmoeder Maria Verhulst en zijn vrouw Maeyken Coecke zijn bij hem.)

BRUEGEL: *(probeert iets te zeggen, maar zijn gezicht verkrampst van de pijn)*

MAEYKEN: Stil maar, Pieter. Stil maar...

BRUEGEL: Ik... heb... zo'n pijn, pijn...

VERHULST: Nog altijd in je buik, Pieter?

BRUEGEL: Ja... mijn buik...

MAEYKEN: *(tot haar moeder)* Hij is erg veranderd de laatste tijd.

VERHULST: Zijn werk ook. Ik mis het schalkse van vroeger. Er schitteren geen twinkelinksens meer in zijn ogen. De kleuren zijn valer geworden...

MAEYKEN: Hij moraliseerde ook veel meer de laatste tijd. Het waren vreselijke wezens die hij nog schilderde... Zo'n mensen bestaan er in 't echt toch niet?

VERHULST: De halfgoden die de Italianen schilderen, bestaan in 't echt ook niet Maeyken. Dat is nu juist eigen aan kunstenaars. Zij creëren zelf de mensen zoals ze die aanvoelen.

MAEYKEN: Hij kan ook bijna niet meer eten. Zelfs drinken is moeilijk. Ik liet de chirurgijn komen. Hij stelde een aderlating voor, maar vreesde dat Pieter daar te zwak voor zou zijn...

VERHULST: De chirurgijn! Wat doe je daar nu mee? Op de kermis trekt die tanden, dat is ook alles wat hij kan.

MAEYKEN: Maar...

VERHULST: Ach kind, ze weten gewoon niet wat er tussen de mond en de knieën zit... Hoe zouden ze 't dan kunnen genezen.

MAEYKEN: Tussen de mond en de knieën...

VERHULST: Alleen Andreas Van Wezel die ze ook Vesalius noemen, uit de Miniemenstraat hier in Brussel, heeft in Italië enkele lijken opengesneden om te kijken hoe een mens er vanbinnen uitziet. Maar dat deed hij dan ook in het grootste geheim!

BRUEGEL: (*kreunt*)

MAEYKEN: Wie kan hem dan helpen?

VERHULST: Zeker geen chirurgijn. Die kunnen alleen wonden naaien en ledematen amputeren op het slagveld. Soms kent de pastoor meer remedies voor gewone ziekten. En als die niet helpen, is er altijd nog zijn gebed.

MAEYKEN: Pieter ging al op bedevaart om te genezen. Naar het miraculeuze beeld van Sint-Job in Wezemaal...

VERHULST: En hielp het?

MAEYKEN: Neen... Misschien heeft hij een andere ziekte dan negenoog?

VERHULST: Ik denk dat hij de kwijnziekte heeft...

MAEYKEN: Ja, dat zei de chirurgijn ook, de kwijnziekte...

VERHULST: Da's kwalijk dan... Dat zijn zweren van binnen. Aan de maag. Het eten verteert niet meer... En elke beweging doet pijn...

MAEYKEN: Hoé kwalijk, moeder?

VERHULST: Ongeneeslijk. Hij kwijnt stilaan weg. De Dood staat te wachten aan de deur tot hij het tijd vindt om binnen te komen...

MAEYKEN: Och arme, en hij was altijd al zo zwak...

VERHULST: Niet altijd, Maeycken. Vroeger was hij vurig, heftig, schalks... Toen hij nog bij vader in de leer was, wist niemand welke weg hij uit zou gaan...

MAEYKEN: Ik herinner hem niet meer als kind, moeder. Ik leerde hem pas goed kennen toen hij bij ons in Mechelen, op een kamer in de Kathelijnestraat kwam wonen. Ik was toen 17 jaar of zo...

VERHULST: Toen was hij al ziekelijk. Daarom ontfermde ik me over hem. Gaf hem onderdak, verkocht zijn werk...

MAEYKEN: Was je daarom zo stug toen ik met hem wilde trouwen?

VERHULST: Was ik stug?

MAEYKEN: Je trachtte het met alle middelen te voorkomen.

VERHULST: Ik wou niet tegenwerken, kind. Ik was bang..

MAEYKEN: Jij, bang? Mijn sterke moeder die de hele wereld aankan? Voor wie of voor wat was je dan bang?

VERHULST: Het was Claude de Roissy die voorstelde om me over hem te ontfermen, om hem werk te bezorgen en... een vrouw. Die vrouw zou mijn eigen dochter zijn. Mijn jongste. Ik vertrouwde Dorizi niet helemaal. Hij is een gehaaid zakenman. Misschien zat er wel een bijbedoeling achter... En ik wist dat Pieter niet helemaal gezond meer was. *(korte stilte)* Ik weet wat het is om met kleine kinderen achter te blijven wanneer je man sterft, Maeyken...

MAEYKEN: Ik zal hem altijd zien in mijn kinderen, moeder. Onze Pieter en onze Jan gelijken op hem. Maria ook een beetje...

BRUEGEL: Maeyken...

MAEYKEN: Ja, Pieter... Stil maar...

BRUEGEL: Je moet ze verbranden, Maeyken...

MAEYKEN: Verbranden? Wat? De kinderen??

BRUEGEL: Neen, de prenten...

MAEYKEN: Welke prenten, Pieter?

VERHULST: We hebben jouw prenten nodig, Pieter. Ze zijn geld waard. We moeten je begrafenis betalen...

BRUEGEL: De andere prenten... De spotprenten... Ik maakte er een hele reeks... Met onderschriften... Rijmpjes... Aanklachten tegen de verkeerde wereld...

(De herder wandelt onopvallend door het beeld)

MAEYKEN: Waarom moet ik die verbranden, Pieter?

BRUEGEL: Ik wil niet dat je er last mee krijgt... De kinderen ook niet...

MAEYKEN: Maar het zijn jouw prenten, toch Pieter?

BRUEGEL: *(heftig, in een laatste opflakking van energie)* Dat maakt hen niets uit, Maeyken... Het zijn laffe, achterbakse smeerlappen... Ze denken de Grote Waarheid te bezitten, maar... hun waarheid is alleen geld. Geld en macht...

VERHULST: Wat heeft dat met jouw prenten te maken, Pieter?

BRUEGEL: Ik heb ze erin aangeklaagd... Hun maskers afgetrokken... Ik toon ze als de demonen van deze tijd... Ze willen

niet dat de mensen hen doorzien... Ze zijn bang, Maeyken... Ze zien blauw van angst, rood van woede en groen van nijd... Ze worden steeds driester. Ze hebben brandstapels... Maar hun macht blijft niet duren. Alleen, voorlopig zijn ze nog sterk... Ze geloven hun eigen leugens en dulden geen tegenspraak. Ze willen dat wij hen als idealisten zien, maar het zijn roofdieren... Ze sturen weerloze kinderen naar voren om de klappen op te vangen. Ze zijn te laf om voor zichzelf op te komen. Ze zitten vol haat en hebben lange tenen. Lange tenen en wraakzucht. Gun ze het niet, Maeyken! Mij kunnen ze niets meer maken, maar gun ze niet dat ze jou of de kinderen raken... De kinderen, Peter, Maria, Jan... Gun ze het niet, de kruipdieren die onze aloude cultuur verraden, het levenssap van ons volk! Verbrand de spotprenten, Maeyken...

MAEYKEN: Maar ik ben niet bang, Pieter. Ik ben niet bang...

BRUEGEL: Bang... Angst... Dat is het wapen van de nieuwe tijd, Maeyken. We zijn in het verleden nooit bang geweest. We hebben gevochten... Soms verloren... soms gewonnen... Soms verlangd, soms genoten... Maar we kenden geen angst. Ons volk kende geen angst. Nu wel! Iedereen is bang... Bang om verraden te worden aan wie nog meer angst heeft... Bang om morgen geen pap meer te hebben en te verhongeren... Bang voor de rabauwen die ons in een donkere straat met messen staan op te wachten... Bang voor ziekten, bang voor de duivel en de hel, bang voor de toekomst van onze kinderen, bang voor de vreemdelingen die plotseling in groten getale hier opduiken, bang... We hebben angst voor alles... En dat zal zo blijven... Over 400 jaar zullen wij nog altijd bang zijn... Bang voor hetzelfde... Het wordt nooit meer zoals vroeger...

MAEYKEN: ...bang om dood te gaan...

BRUEGEL: Dat niet, Maeyken. Sterven is eerlijk. Het geldt voor iedereen. Je kunt het niet afkopen of afdwingen. Soms... soms is het zelfs een... verlossing.

(Pieter Bruegel blaast zijn laatste adem uit, zijn hoofd valt schuin en zijn lichaam zakt in elkaar.)

MAEYKEN: Pieter! Ho, Pieter...

VERHULST: Het is voorbij, Maeyken. Zo ging het bij je vader ook.

MAEYKEN: Neen! Pieter, dood...

VERHULST: Ja, Pieter is dood. Ten slotte was hij toch al 42 jaar oud...

MAEYKEN: Het kàn niet!

VERHULST: We zullen bidden.

MAEYKEN: En wordt hij dan weer levend?

VERHULST: We zullen bidden voor zijn eeuwig leven...

(Maeyken en haar moeder knielen en beginnen in stilte te bidden. De herder wandelt sereen door het beeld. Een spot verlicht, ergens op het podium, één van de personages die eerder optraden. Daarna gaat de spot uit en belicht een ander personage. Zo gaat het een tijdje door, op verschillende plaatsen, zowel in de breedte als in de diepte en in de hoogte van het podium. Elk personage zegt dan:)

- Pieter Bruegel is dood!

(Stilaan komen de personages uit het duister tot bij het sterfbed. Ze roezemoezen onder en tegen elkaar. Alleen het woord 'dood' is telkens verstaanbaar. Als laatste komt de herder naar voor. Hij stapt nog iets dichtert tegen de rand van het podium en kijkt in het publiek)

HERDER: Is Pieter Bruegel dood? Is Pier de Drolligaard dood? Is meester Bruegel dood? Is Bruegel opgenomen in de eeuwige zaligheid?

ALLEN: Pieter Bruegel is dood. *(Er klinken doodsklokken)*

HERDER: Pieter Bruegel ligt ter ruste. Laat mij zijn ogen sluiten en zijn handen zoenen. Zijn meesterhanden. En wacht... wacht...

MAEYKEN: Waarop moeten we wachten?

HERDER: Op de verrijzenis. Op zijn verrijzenis.

VERHULST: Zoals de verrijzenis van Ons Heer? Na drie dagen?

HERDER: Drie dagen... Of dertig dagen... Of driehonderd jaar misschien... Maar Pieter Bruegel zal verrijzen. Hij zal blijven voort sluimeren in zijn werk, waarvan nog niemand gezien heeft welke kracht hij erin verborgen heeft. Maar over drie dagen... of dertig dagen... over driehonderd jaar misschien, zullen zijn schilderijen spreken. Ze zullen vertellen van de knaap die van zijn vader muziek moest studeren, maar die kunstschilder werd. Ze zullen een minzaam man tonen, die nochtans keihard de verkeerde wereld aankloeg. Ze zullen onthullen hoe de mens maar een onbeholpen tweevoeter is zonder de waardigheid van een boom of een rots, een armzalig wezen dat doodsangst verzwelgt in liters wijn en bier, op zoek naar verlossing. Zijn werk zal blijven de geur van lust verspreiden, van grollen en wulpsheid op de boerenmarkt. We zien de laagste instincten en rotste verdorvenheid. Maar zijn werk zal ook de schoonheid openbaren die de meester erin overdroeg. Zijn strakke lijnen, zijn bolle kindergezichten, de sublimatie van de

mens in al zijn naaktheid, zijn striemend sarcasme tegen hypocriete wereldverbeteraars wier wereld niet groter was dan hun eigen beurs. Is meester Bruegel dood? Of leeft hij voort in zijn schilderijen die van alle tijden zijn? Was Bruegel een man van zijn tijd? Of een kunstenaar van alle tijden? Wel, ik vraag het jullie, is Bruegel dood? Neen! Bruegel leeft. Bruegel lééft!

ALLEN: Bruegel lèèft!

(De doedelzakspeler begint opgewekte muziek te spelen, er klinken kermisklokken. Lamme en Klosken zingen)

“Als Pierlala in 't kistje lag,
al met zijn billekens bloot,
niemand die wist of beter dacht
of Pierlala was dood,
de klokken die luidden al bim bom bom,
de doden en komen niet wederom!”

(De geest van Pieter Bruegel staat van zijn sterfbed op en zingt knipogend de laatste zinnen van het lied)

‘Ik wel,’ zegt Pierlala, sa sa!
‘Ik wel,’ zegt Pierlalaaa!”

EINDE

Beste lezer,

Vergeet je niet van een korte reflectie met je oprechte mening over dit stuk, te zenden aan de auteur? Waarvoor dank.

lucvanbalberghe@gmail.com

Las je ook reeds de andere toneelwerken van Luc van Balberghe?

Avondvullers

- **Tryskyl**, tragikomedie, 3 à 4 dames + 2 heren
- **Virus**, tragikomedie, 4 dames en 2 heren
- **Wolfsmelk**, tragikomedie, 6 d. en 6 h. + evt. figuratie
- **Gekaapte violen**, tragikomedie, 4 dames en 2 heren
- **Een paard dat niet naar de zee kijkt**, familiekroniek, 1 dame en 1 heer
- **Kerst in De Stompen Hoek**, een eigentijdse *Christmas Caroll*, grote bezetting
- **Voor alles is er een tijd**, familiekroniek, verteltekst voor 5 personages
- **De verbazingwekkende carrière van Provist Alain**, tragikomische satire, min. 1 man, evt. tot 5 heren en 3 dames.
- **Gebakken Lucht**, deurenkomedie, 4 dames en 3 heren
- **Als 't maar een jongen is!**, blijspel, 8 dames en 3 heren
- **Een afdruk van lucht**, intrigekomedie, 5 dames
- **Houten tranen**, allegorische monoloog, 1 acteur of actrice, en 2 trommelaars(ers)
- **Een kreet in de nacht**, thriller, 4 dames + 4 heren
- **Woorden van vroeger en nu** (90'), tragikomedie, 1 tot 3 mannen, 1 tot 2 vrouwen (jongejannen mogelijk)

Eenakters/wagenspelen

- **60 dagen later...** (40'), relatiethriller, 3 dames en 1 heer
- **Sotscop** (20'), wagenspel, 3 heren en 3 dames + spreekkoor met voorzegger
- **Jonge klare** (40'), kluchtig wagenspel, 1 dame en 4 heren
- **Over het graf heen**, (30'), tragikomische monoloog, 1 man
- **De koning van Teuttereweuttere**, (40') kluchtig wagenspel, 13 personages met dubbelrollen, min. 3 dames en 3 heren

Kindertoneel

- **Kabouter Krik is verdwenen** (100'), sprookje, 7 personen (m/v)
- **Het vrouwtje dat de zon had ingeslikt** (100'), sprookje, 13 personages (m/v), dubbelrollen mogelijk.

Meer info over deze stukken:

<https://toneelteksten.be>

Vraag gratis leesbrochure aan:

luc.van.balberghe@telenet.be